

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/21049> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Laarman, Charlotte

Title: Oude onbekenden : het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005

Issue Date: 2013-06-27

4 Molukkers

Zij zijn hier onwennig, omdat zij [...] een soldatenvolk [zijn], dat moeilijk komt tot een ander regelmatig emplooi. [...] Zij vertonen dezelfde hoedanigheden, die hen beroemd hebben gemaakt in onze koloniale geschiedenis. Zij zijn en blijven ons sympathiek, ook nu zij in ons midden wonen.¹

In dit citaat uit een Zeeuwse krant uit 1951 werd een ambivalente positie ingenomen ten opzichte van de pas aangekomen Molukkers. Enerzijds werd een koloniaal stereotype van de Molukkers als soldatenvolk gebruikt om te verklaren waarom zij niet in het arbeidsproces waren opgenomen. Hiermee werd hun anders-zijn benadrukt. Anderzijds werd het koloniale verleden gebruikt om hen in te sluiten, door hun trouw aan Nederland te benadrukken. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de functionaliteit van deze en andere argumenten, van terminologie en van metaforen. Op welke momenten van debat werden zij gebruikt en door wie?

In de jaren vijftig werd de groep in Nederlandse kranten aangeduid met ‘Ambon(n)-ezen’. Het ergerde *De stem van Ambon* vreselijk. ‘Waarom schrijft men toch steeds van Ambonnezen terwijl het vraagstuk de gehele Molukken omvat? [...] waarom volgt men “Koenen” niet bij het schrijven van de naam Abonnezen n.l. met twee keer een n. Het zijn geen Ambonezen.’² Na ongeveer 1970 werd die term vervangen door (Zuid-)Molukkers. Ten behoeve van de leesbaarheid van het hoofdstuk spreek ik steeds van ‘Molukkers’ hoewel ik mij realiseer dat deze term soms anachronistisch is. Op de betekenis en functie van die terminologie zal ik later dieper ingaan.

Achtergrond

Over deze groep is veel geschreven. Henk Smeets en Fridus Steijlen hebben in een goede studie een overzicht van deze literatuur gegeven.³ Daarom kan in deze paragraaf worden volstaan met een samenvatting van de belangrijkste punten.

Het KNIL werd in juli 1950 opgeheven. De Molukse soldaten in dit leger kregen de keuze op te gaan in het Indonesische leger of te worden gedemobiliseerd op een plaats van keuze. Op de dag van de opheffing van het KNIL waren 26.000 militairen opgegaan in het Indonesische leger, 17.400 waren gedemobiliseerd op een plaats naar keuze, 3.250 waren naar Nederland gegaan en 1.600 waren ontslagen. Wat het aandeel van de Molukkers was binnen deze groepen, is niet duidelijk. De 1.600 ontslagenen waren echter uitsluitend Molukkers. 3.750 Molukse ex-militairen, die op het moment van demobilisatie op Java verbleven, kozen voor afvloeiing op Ambon en als

dat niet mogelijk was op Ceram of Nederlands Nieuw-Guinea. De Indonesische regering weigerde dit, omdat zij wilde voorkomen dat de KNIL-militairen de strijd voor de Molukse staat zouden steunen.⁴ Nederland had voor de soevereiniteitsoverdracht sterk aangedrongen op een federale structuur van het nieuwe Indonesië. Daarbinnen zouden de Molukken relatief onafhankelijk kunnen zijn en, volgens sommige Molukkers, zelfs helemaal onafhankelijk. Dit zorgde voor gespannen relaties met Indonesië, die de Molukken als Indonesisch grondgebied zagen. De Nederlandse overheid koos voor de optie hen naar Nederland te halen, nadat het door de Haagse rechtbank was verboden Molukkers tegen hun wil in Indonesië te demobiliseren.⁵ Hoewel het beeld is ontstaan dat de hele Molukse groep naar Nederland is gebracht en in Nederland is gebleven, is dat niet het geval.⁶ Een deel van de Molukse groep is na enige tijd in Nederland te zijn geweest, teruggekeerd naar Indonesië.⁷

Tussen 1950 en 1951 arriveerden 12.880 ex-KNIL-militairen, Moluks personeel van de marine en politie met hun gezinnen, en burgers. Dit waren 3.795 mannen, 2.827 vrouwen en 6.144 kinderen. Van 114 mensen was het geslacht onbekend.⁸ Toelating tot Nederland was niet vanzelfsprekend: Molukkers hadden niet de Nederlandse nationaliteit. In de koloniale periode behoorden ze tot de groep 'inlanders' en daarom kregen ze in het kader van de *Toescheidingsovereenkomst* de Indonesische nationaliteit. Een deel van de Molukkers accepteerde de Indonesische nationaliteit niet. Zij hadden voor een Molukse nationaliteit willen kiezen, maar dat werd niet geaccepteerd. Door Nederland werden zij als Indonesiërs gezien volgens de RTC en alle regels die voor Indonesische staatsburgers golden, golden ook voor hen. Eind jaren vijftig en begin jaren zestig zei Nederland dat de Molukkers zich eigenlijk moesten wenden tot het Indonesische consulaat om hun nationaliteit veilig te stellen. Dat deden zij niet. Zij werden daardoor stateloos en dat was opmerkelijk. Hiervoor was het wel voorgekomen dat staten hun onderdanen stateloos maakten, door ze niet langer als onderdaan te erkennen of accepteren (zoals in Nazi-Duitsland) of dat mensen om een bepaalde reden hun nationaliteit werd ontnomen (door vreemde krijgsmacht bijvoorbeeld), maar deze situatie van stateloosheid was ongebruikelijk. Niemand pleitte ervoor hen als 'Maatschappelijke Nederlanders' toe te laten. Overbrenging naar Nederland en hun opname in de Koninklijke Landmacht werden zowel door de Molukkers als door de Nederlandse regering gezien als een tijdelijke oplossing. Als de Molukkers inderdaad opgenomen waren in de Koninklijke Landmacht, dan zouden ze automatisch de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen. Tot ontzetting van de Molukkers werden zij bij aankomst in Nederland ontslagen. Ze bleven daardoor stateloos. Vooral het ontslag deed een diep wantrouwen ten aanzien van de Nederlandse overheid groeien. Zonder baan en zonder kans op spoedige terugkeer werd het als niet meer dan logisch gezien dat de Nederlandse overheid de zorg voor de Molukkers op zich nam. Daarnaast werd dit gezien als een continuering van de koloniale praktijk van overheidszorg. In de tussentijd werden de Molukkers gehuisvest in kampen, waarvan twee voormalige Duitse doorgangskampen en verder DUW kampen, met eigen scholen en een kerk (of moskee); buiten de Randstad en grote steden, afgezonderd van de rest van de Nederlandse samenleving. De vrijgezellen werden totdat er rellen uitbraken in Middelburg apart van de gezinnen in vrijgezellenkampen ondergebracht.⁹

Molukse woonoorden
in Nederland (1951-1989)

Bron: LSEM 2003

Groningen

1. Carel Coenraad Pulder (Finstervelde)
2. Marum (Nulst)

Friesland

3. Oranje (Fochteloo)
4. Veenheer (Fochteloo)
5. Witte Paal (Sint Johannisgea)
6. Wyldermerck (Balk)

Drenthe

7. De Flieders (Norg)
8. Schattnenberg (Westerbork)
9. Pieterberg (Westerbork)
10. Marsinge (Westerbork)
11. Ruinen (Ruinen)
12. Stultzand (Ruinen)
13. Geestbrug (Zosterhesseien)

Overijssel

14. Beenderliden (Steenwijkerweld)
15. Pkbroek (Steenwijk)
16. Eind van 't Diep (Steenwijk)
17. Beugelen (Staphorst)
18. Condat (Rouwen)
19. Laarbrug (Ommeren)
20. Kerde (Ommeren)
21. Vriesenbosch (Wierden)
22. St. Joseph (Glarerbrug)

Gelderland

23. De Zuulvenniburg (Elburg)
24. Vaalren
25. Tugse (Vronst)
26. De Wierzen (Bikerveld)
27. De Schaffelaar (Barnveld)
28. Elzenpansch (Tiel)
29. Schutsluizen (Tiel)
30. Overbroek (Echteld)
31. Lingelburg (Kesteren)
32. De Haar (Standerik)
33. De Bruynhorst (Edenveen)
34. Goffels (Amsthem)
35. Onderlangs (Amsthem)
36. Snodenboek (Eist)
37. Klein Baal (Bemmel)
38. De Hengehorst (Groesbeek)
39. De Kamp (Wiel)
40. Vosseveld (Winterswijk)

Noord-Holland

41. Oude Zuig (Wieringermeen)
42. Medenblik
43. Coehoorn (Muidenberg)
44. Almere (Huizen)

Zuid-Holland

45. Kazern (Woerden)
46. Utrechtse Straatweg (Woerden)
47. Singel (Woerden)
48. Usselboord (Cajelle a/d IJssel)
49. Kamp O (Sliskerwen)

Zeeland

50. Noordwille (Winterslooven)
51. Burghsluis (Westerschouwen)
52. Brydorpe (Middenschouwen)
53. Kinkerveer (Middenschouwen)
54. Grijpkerke
55. Westkapelle
56. Serooskerke
57. Koudkerke
58. Vlissingen I
59. Vlissingen II
60. Vliegenveld Souburg
61. Middelburg I
62. Middelburg II
63. Kruiningen I
64. Kruiningen II
65. De Haven (Breda)
66. Duinvoord (Gnoede)
67. Wilgenhof (Grootburg)
68. Rodanborgh (Aardenburg)

Noord-Brabant

69. Wouwe
70. Lunetten (Vught)
71. Donsel (Nuthelder)
72. Viltwilde (MIB)
73. Vierlingsbeek
74. Lage Mierde
75. Baarschot (Middelbeers)

Limburg

76. Plasmoer (Mook)
77. Gersappium (Gennep)
78. Oude Molin (Weert)
79. Vlakouster (Venray)
80. Tierray (Meerle/Wansum)
81. Blinck (Verl)
82. Tongerity (Weert)
83. Hefthuisen
84. Maanhoven (Rijsdrecht)
85. Montfort
86. Op de Loop (Echt)
87. Lillbosch (Echt)
88. Graethelde (Gelden)
89. Rijckholt (Eijsden)
90. Capus (Iper Klooster (Eijsden))

De verspreiding van de Molukse woonoorden over Nederland. Bron: Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers.

‘In de tussentijd’ duurde langer dan verwacht: de Molukse staat werd nooit erkend en het tijdelijk verblijf van de Molukkers in Nederland werd omgezet in een permanent verblijf. In de jaren zestig verloor dit beleid van segregatie zijn scherpe kantjes als gevolg van economische groei, toenemende vraag naar arbeid, het eigen initiatief van de Molukkers en het steeds voortgezette verblijf.¹⁰ Het centraal stellen van de terugkeerwens van de Molukse gemeenschap doet geen recht aan de complexiteit van de situatie. Hoewel die wens sterk was, liet de praktijk een ander beeld zien. Veel Molukkers stelden zich al snel pragmatisch op en zochten werk en stuurden hun kinderen naar Nederlandse scholen. Door onderzoekers wordt aangenomen dat de tijdelijkheidgedachte in het Nederlandse beleid in 1978 officieel werd losgelaten in de regeringsnota *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland*.¹¹ Er werd gesteld dat de regering moest ‘blijven aannemen dat het verblijf van de grote meerderheid der Molukkers in ons land nog voor onbepaalde tijd kan voortduren.’¹²

In de Kamerdebatten en in berichten in de media speelden het koloniale beeld – geboren soldaten of exotische oosterlingen – en het zelfbeeld van de Nederlandse natie – tolerant, open en gastvrij – een grote rol, zoals uit dit hoofdstuk zal blijken. De vermeende, stereotypische eigenschappen die Molukkers uitermate geschikt maakten

voor het militaire leven en ongeschikt voor een burgerleven in Nederland, hadden in de koloniale en postkoloniale periode een andere functie, maar bleven belangrijk in de beeldvorming voor en na migratie.¹³ Demobilisatie en de migratie naar Nederland veranderden de functie van dit beeld, maar deden het niet verdwijnen.

In dit hoofdstuk staan drie scharnierpunten centraal waarop in de politiek en in de media werd gediscussieerd over de plaats van Molukkers in de Nederlandse samenleving. In het politieke debat was de aanloop naar de onafhankelijkheid van Indonesië belangrijk. De onafhankelijkheid maakte een grondwetswijziging noodzakelijk en dat betekende dat er in 1948 verkiezingen moesten worden gehouden. Het lot van mensen in de kolonie werd voor partijen een belangrijk onderwerp in die verkiezingen. De kranten speelden ook een grote rol in de andere vier debatten (zie Tabel 7).

TABEL 7 KRANTENARTIKELLEN EN TELEVISIE-UITZENDINGEN ¹⁴	
<i>Het besluit tot overbrenging naar Nederland en debat daaraan vooraf</i>	
Algemeen Handelsblad	22
Het Vrije Volk	12
NRC	18
Trouw	14
Parool	13
De Tijd	13
De Volkskrant	11
Overig*	7
Totaal	110
Overig: Leidsch dagblad, Leidsche courant, Nieuwe Leidsche Courant, Noord-Bevelands Nieuws- en Advertentieblad	
<i>De bezetting van de ambtswoning van Indonesische ambassadeur (1970)</i>	
Parool	25
Het Vrije Volk	15
Accent	5
Elseviers Magazine	5
De Tijd	4
Vrij Nederland	4
Haagsche Post	4
Groene Amsterdammer	2
De Nieuwe Linie	2
Zeeuwsche Nieuwsbode	1
Totaal	67
<i>Wijster en het Indonesische consulaat, 1975</i>	
Het Vrije Volk	170
Parool	90

New York Times	21
Washington Post	14
Guardian	6
Observer	3
Trouw	2
De Volkskrant	1
Het Binnenhof	1
Nederlandse gemeente	1
Achter het nieuws, VARA	1
Interview met de minister-president, KRO	1
Als de dag van gisteren, NOS	1
Totaal	313
<i>De Punt en Bovensmilde, 1977</i>	
Het Vrije Volk	144
De Telegraaf	126
De Volkskrant	76
New York Times	36
Washington Post	23
Guardian	20
Observer	5
Achter het nieuws, VARA	3
Hier en nu, NCRV	1
Wat heet bevrijding, EO	1
Totaal	434
N=	924

Naast de kranten zijn het archief van het CAZ, ministerie van Justitie ‘Molukse Acties’ en de Kamerdebatten geanalyseerd. Er zijn acht televisie-uitzendingen geanalyseerd. Tijdens de treinkapingen was er een afspraak tussen de omroepen dat zij samen zouden berichten. De uitzendingen van *Achter het nieuws* kunnen min of meer als een gezamenlijk product worden beschouwd.

Het eerste debat in dit hoofdstuk richt zich op de vraag of Nederland steun aan de Molukkers in Indonesië en aan hun eigen staat moest verlenen. De Molukse staat, Republiek Maluku Selatan (RMS), werd niet erkend door de Nederlandse regering maar wel stelde zij dat de Zuid-Molukken zelfbeschikkingsrecht konden claimen, mits uit een volksraadpleging zou blijken dat hier behoefte aan was.¹⁵ Het debat ging om de vraag of de Nederlandse regering dit zelfbeschikkingsrecht moest steunen. Dit debat is van belang om de verschuiving in de retoriek in de daarop volgende jaren te duiden. Door de aankomst in Nederland in 1951 vond er een herdefinitie van het beeld van de Molukkers plaats en veranderde de retoriek ten aanzien van deze groep. Dit was het eerste scharnierpunt. De vraag of Nederland de Molukkers moest steunen werd voor

migratie heel anders beantwoord dan na migratie. Het tweede debat richt zich op de aankomst van de Molukse KNIL-militairen naar Nederland en hun tijdelijke opvang. Dit werd gevoerd van december 1950 tot begin maart 1951. De gijzelingen van 1975 en 1977 zijn een derde scharnierpunt. Opnieuw veranderde de dynamiek en de dus de retoriek.

De migratie van Molukkers, 1950-1951

Vóór migratie: steun aan de Molukkers in Indonesië en de RMS?

Na de onafhankelijkheid van Indonesië ontstond er discussie over de mal waarin de toekomstige politieke en diplomatieke relatie tussen Indonesië en Nederland gegoten moest worden en of Nederland een verantwoordelijkheid had ten aanzien van de Nederlandsgezinde inwoners in Indonesië. Eén van de mogelijke verantwoordelijkheden die werd besproken was de Nederlandse steun aan een Molukse staat. Op 25 april 1950 was de Republiek Maluku Selatan (RMS) uitgeroepen, die noch door Indonesië noch de internationale gemeenschap werd erkend. Het zette de verhoudingen tussen Indonesië en de Nederlandsgezinde Molukkers verder onder druk. Het debat dat in Nederland werd gevoerd over mogelijke steun aan de Molukkers in Indonesië was de opmaat voor een debat over het lot en de bestemming van de gedemobiliseerde Molukse soldaten. Lag hun bestemming in een eigen staat, in het Nederlandse Nieuw-Guinea, Suriname of Nederland? Dit laatste sloot de Nederlandse regering in eerste instantie uit.

De confessionele partijen waren, zoals gezegd, geen voorstander geweest van de Indonesische onafhankelijkheid. Nu zij zich voor een voldongen feit geplaatst zagen, richtten zij zich op steun aan Nederlandsgezinde groepen in Indonesië.¹⁶ Binnen de ARP, die in deze periode in de oppositie zat, was veel sympathie voor een Molukse staat. Dat Nederland had ingestemd met de onafhankelijkheid van Indonesië, werd door de deze partij verraad genoemd ten opzichte van de Indische 'zonen' en Indonesische of Molukse 'vrienden' in Indonesië.¹⁷ Het beeld van de eeuwenlange trouw aan Nederland, de vlag, aan het koningshuis en de christelijke geloofsovertuiging van Molukkers werd door de confessionele partijen gekoesterd en was de basis voor de vermeende verantwoordelijkheid die Nederland nog had.¹⁸ Het punt werd uitvoerig besproken in de Kamer. Gerbrandy, Kamerlid voor de ARP en voorzitter van het Comité tot Handhaving van de Rijkseenheid, sprak in de discussie omtrent de toekomstige relatie tussen Nederland en Indonesië van het 'verraad van Ambon' als 'een der zwartste plekken, ik aarzel niet te zeggen, schandvlekken op deze Regering',

juist omdat ze zó trouw waren aan de Koningin en aan Nederland. Wie zelf trouw is, veronderstelt trouw ook in de ander. Dit volk heeft niet kunnen denken, niet, tot het laatste moment, willen geloven, dat de Regering van een Koningin, die het zo liefhad, hem met schandelijk breken van gedane belofte en schending van toegekend recht, zou overleveren in handen zijner gezworen vijanden. [...] Dit alles vormt een diepe schuld tegenover Ambon; wanneer het tot bloedvergieten komt, kleeft dit bloed aan de Regering en de haar

steunende meerderheid, die door haar beleid dit dappere en edelmoedige volk tot zijn gewapend verweer tegen de Djocjase tyrannie heeft genoopt.¹⁹

Deze redenering was kenmerkend voor het standpunt van andere sprekers in de Kamer, die tegen de onafhankelijkheid van Indonesië waren geweest, zoals Welter (kvp, tevens voorman van het Comité tot Handhaving van de Rijkseenheid) en Zandt (sgp) en in mindere mate Tilanus en Van de Wetering (chv).²⁰ De uitkomst van de dekolonisatie was voor hen dat Indonesië een islamitisch land en mogelijk een communistische vijand was geworden van het bevriende en bedreigde Molukse volk.²¹ Hiermee werd gerefereerd aan de Koude Oorlog en de dreiging van een communistisch oosten. Een islamitisch of communistisch Indonesië werd als bedreigend ervaren, omdat Molukkers voor een groot deel christenen waren – net als de partijleden die zich voor hen inzetten. Kamerleden spraken over een nationale schuld van Nederland ten aanzien van de Molukkers op basis van het verleden en de eeuwenlange trouw aan de Koningin. Gerbrandy noemde de Molukkers trouw, dapper en edelmoedig.²² Molukkers werden echter niet symbolisch betrokken in de Nederlandse natie: Gerbrandy noemde hen (Indonesische) 'vrienden' en hij sprak niet van de mogelijkheid van overbrenging van Molukkers naar Nederland. Hij maakte onderscheid tussen Molukkers en de Indische Nederlanders door Indische Nederlanders 'zonen' te noemen.²³ Het beeld van Molukkers was voor deze confessionele Kamerleden al met al positief en er werd met trots teruggekeken op een roemrijk koloniaal verleden, dat zonder steun van de Molukkers niet mogelijk was geweest.²⁴ Onderliggende redenen om dit discours te gebruiken waren wellicht minder nobel dan men deed geloven. Het ging niet alleen om het inlossen van een schuld aan de Molukkers. Deze partijen wilden ook graag invloed houden in de archipel na het traumatische afscheid van Indië, via steun aan de Molukkers.²⁵ Er werd expliciet een oproep gedaan tot (blijvende) inmening in de archipel met hulp van de Molukkers, hetzij op de Molukken, hetzij in een ander door Nederlanders gedomineerd gebied. Gerbrandy stelde voor de Molukkers over te brengen naar Nieuw-Guinea: 'Zij zullen daar trouwens, naar de jongste rede van [...] Soekarno te oordelen, binnenkort hard nodig zijn!', zei Gerbrandy in 1950.²⁶ Welter beoogde de Molukkers militair in te zetten in Nieuw-Guinea, waarmee hij het stereotype beeld van trouwe geboren militairen, vechters onderstreepte en het nut van steun aan Molukkers rechtvaardigde.

Van de Wetering (chv) verwoordde het dilemma dat – volgens de regering – de soevereiniteitsoverdracht niet kon worden uitgesteld en de relatie met Indonesië goed moest worden gehouden, maar dat Nederland de Molukkers niet 'in de steek kan laten' vanwege hun trouw in het verleden en hun geloof. Het koloniale verleden was het belangrijkste element van de wederzijdse band. Die band en de schuld van Nederland verplichtten Nederland zich in te zetten voor het welzijn van de Molukkers. Minister Van Maarseveen van Overzeese Gebiedsdelen (kvp) erkende dat 'terecht' werd gewezen 'op de eeuwenoude banden van vriendschap, die tussen de bevolkingen van Ambon en Nederland bestaan en die met zich brengen, dat Nederland voor het lot van de Ambonese bevolking warme sympathie heeft.' Hij stelde dat de Nederlandse regering zou blijven strijden voor de rechten van de Molukkers.²⁷ De basis voor het argument dat Nederland niets anders kon dan de Molukkers te helpen, werd gelegd in de discussies in 1950. Het ging hier echter vooral om boosheid om het verliezen van de ko-

lonie. Via de Molukkers wilde men invloed houden in de archipel en voorts was er de overtuiging, met name bij de Stichting Door de Eeuwen Trouw, dat Soekarno niet heel de archipel in zijn macht hoefde te hebben.

Dit debat werd vooral in de Kamer gevoerd. De landelijke kranten schreven er weinig tot niet over. Voor dit debat in de kranten zijn 36 artikelen geanalyseerd. Het *Algemeen Handelsblad* berichtte wel op de voorpagina in mei 1950 dat 'de Nederlandse regering niet langer in staat is zich te kwijten van de verantwoordelijkheid ten aanzien van het KNIL-personeel op Ambon'.²⁸ *De Spiegel, christelijk nationaal weekblad*, schreef in een artikel met als titel 'Trouw wordt met bloed betaald' over de situatie van soldaten in Indonesië. Auteur Ben van Kaam, tevens journalist bij *Trouw*, stelde dat dit blad de algemene mening van de Nederlanders weergaf, dat heftig tegen de soevereiniteits-overdracht was geweest.²⁹ *De Spiegel* schreef:

Een volk, dat eens plechtig een monument onthulde op dit eiland, een monument dat een symbolische uiting zou zijn van het "door de eeuwen trouw" aan Nederland en zijn vorstenhuis, ditzelfde volk gaat zijn ondergang tegemoet – mede te wijten aan het land, dat het eeuwen lang onbaatzuchtig diende. [...] Uit het verre landje, dat door elke bewoner van Ambon wordt beschouwd als hét vaderland, hét land, waar de "Grote Mevrouw" regeert, hét land, dat de Christelijke levensbeginselen weet te handhaven, uit dat landje komt één schamele klank, één nauwelijks gedurfd protest tegen de overweldiger, één schraal troostwoord.

Met schaamte, verbittering en machteloosheid hopen de welwillenden, die de onmatige progressiviteit der Nederlandse regering met angst en beven volgden, op een ommekeer, op een ontwaken van het gezonde verstand.³⁰

De 'onmatige progressiviteit' verwees naar de reactie van de regeringspartij PvdA – namelijk stille diplomatie – op het feit dat Soekarno en Hatta de Molukken afsneden van de buitenwereld door een blokkade, en een troepenmacht stuurde om de afscheiding van de Molukken te voorkomen.³¹

In 26 van de 36 artikelen kwamen de volgende drie argumenten voor: een ereplicht van Nederland, eeuwenlange trouw aan Nederland en vorstenhuis en, in de christelijke kranten, ook het geloof van de Molukkers. Deze argumenten kwamen met name voor in *Trouw*, *Nieuwe Leidsche Courant*, *de Telegraaf* en *Algemeen Handelsblad*. Het protestants-christelijke *Zeeuws Dagblad* schreef:

een volk, dat een bondgenootschap sluit met Nederland in de tijd dat de Ned. Oost-Indische Compagnie het rood-wit-blauw laat wapperen in de Indische archipel; een volk dat door de eeuwen trouw is gebleven aan Nederland, aan Nederlands protestantisme, aan Nederlands vorstenhuis. [...] Dat verhaal dat zo triest eindigt: een volk dat ook na de soevereiniteitsoverdracht deel wilde uitmaken van Nederland. [...] Moet dit nu het einde zijn? Moet de trouw der Ambonezen op deze trouweloze wijze beloond worden?³²

Een opvallende uitzondering was *Het Vrije Volk*, dat deze argumenten ook viermaal gebruikte. Het verschil met de andere kranten was dat *Het Vrije Volk* de verantwoordelijkheid voor de Molukkers in beginsel bij Indonesië legde.³³ *Het Parool* ondersteunde het overheidsbeleid van het behoud van goede diplomatieke banden met Indonesië.³⁴ De krant keerde zich tegen 'het kabaal, dat bepaalde oud-koloniale ideologen in Nederland over deze zaak maken'.³⁵

Migratie naar Nederland: de 'slechtst denkbare oplossing'

De aankomst van de Molukkers in Nederland was een scharnierpunt in het debat ten aanzien van Molukkers. In deze paragraaf gaat het over de debatten over de komst van de Molukkers naar Nederland en de functie van de discursieve strategieën.

Er was veel voorafgegaan aan de komst van de Molukkers naar Nederland. Het juridische argument speelde in het debat eigenlijk geen rol van betekenis. De Molukkers waren geen Nederlandse staatsburgers, maar werden in 1951 collectief toegelaten.³⁶ Dit was, volgens de Nederlandse regering, de enige oplossing voor het probleem van de afvloeiing van het Molukse KNIL-personeel.³⁷ Een lobby zoals bij de spijtoptanten kwam er voor de Molukkers niet. Kamerlid Roosjens (ARP) had al vroeg geopperd om 'onze Ambonese vrienden' naar Nederland over te brengen 'om hun leven veilig te stellen'.³⁸ De regering zegde dat niet toe en overwoog een andere plek van demobilisatie dan Indonesië. Eén van de redenen hiervoor was de coup van de voormalige KNIL-officier Raymond Westerling in Indonesië op 23 januari 1950, nog geen maand na de soevereiniteitsoverdracht. Het was onduidelijk wie Westerling steunde en over hoeveel manschappen hij kon beschikken.³⁹ Westerling zelf deed het in de pers voorkomen alsof hij een brede steun had. Hij stelde dat hij 24 Indonesische strijdorganisaties en onderdelen van de Dar ul Islam onder zijn invloed had staan en dat hij contact onderhield met volksbewegingen in Midden- en Oost-Java, op Sumatra en Celebes.⁴⁰

Kranten gaven Westerling weinig steun of krediet. Hij werd – hij was de zoon van een Nederlandse vader en een Griekse moeder en geboren in Istanboel – De Turk genoemd, en dat was niet vleidend bedoeld. *Het Parool* publiceerde een ingezonden brief waarin werd gesteld dat Westerling 'Mohammedaan is en voor driekwart Turk, uit welke feiten voortvloeit dat hij beter dan de Nederlanders de ziel van de Indonesiër begrijpt'.⁴¹ Ook dat was niet lovend bedoeld. In een vervolgartikel schreef *Het Parool* dat onder zijn leiding het leger in Zuid-Celebes zo hardhandig tegen 'de bevolking (waaronder christenen)' is opgetreden, 'dat de Nederlandsche regering het daarover uitgebrachte rapport nog steeds niet heeft durven publiceren. Deze man is over lijken gegaan'.⁴² Westerling werd als gevaarlijk beschouwd voor de verhoudingen met het pas onafhankelijk geworden Indonesië. Zijn coup leidde tot grote spanningen tussen Nederland en Indonesië. Er waren in Indonesië nog geïsoleerde troepen die de onafhankelijkheid niet erkenden en die Westerling mogelijk zouden kunnen steunen. De mislukte coup werd niet verbonden met de komst van Molukkers naar Nederland. Dat was ook de bedoeling van de politici destijds.⁴³ Hoge Commissaris Hirschfeld vroeg de Indonesiërs het onderwerp in de media zoveel mogelijk te vermijden. Hij probeerde het buiten de Nederlandse pers te houden.⁴⁴ *New York Times* liet zich weinig aan de wens van Hirschfeld gelegen liggen:

KNIL troops have been involved in three revolts against authority of the new Indonesian Republic in three months – the attack on Bandung late January led by a former Dutch officer, Capt. R.P.P. Westerling; the Macassar revolt and the declaration last week by Amboinese authorities of the 'independence' of the South Moluccas. The Dutch consider that the sooner they disengage themselves from any responsibility for this native force the better off they will be.⁴⁵

De Molukkers moesten snel worden gedemobiliseerd, omdat de Nederlandse regering en het Nederlandse bedrijfsleven in Indonesië vreesden dat de verhoudingen tussen beide landen verstoord zouden worden en Nederlandse belangen geschaad. Bovendien was er in 1950 protest in Nederland tegen het feit dat Nederlandse dienstplichtigen in Indië moesten blijven om de partijen uit elkaar te houden.⁴⁶ Bestuurders waren ook bang de Molukkers de dood in te sturen door ze naar Ambon te brengen.⁴⁷

Op 21 december werd uitspraak gedaan door de rechtbank in de zaak die was aangespannen door een aantal Molukse soldaten. De rechtbank schreef de regering niet voor dat de Molukkers naar Nederland moesten worden overgebracht, maar sloot wel alle andere opties uit om de Molukkers te demobiliseren. De kosten van het transport, huisvesting en verzorging van de Molukkers in Nederland, ruim 29 miljoen gulden, verantwoordde de minister Peters (kvp) van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen tegenover de Kamer. Peters noemde de overbrenging naar Nederland de 'slechtst denkbare oplossing', vanwege de economische situatie en de woningnood in Nederland en de kosten die reeds gemaakt werden voor de Indische Nederlanders.⁴⁸ Hij betoogde dat Molukkers niet in Nederland zouden kunnen aarden, wat betreft 'fysieke gesteldheid', taal, 'geschiktheid tot arbeid hier te lande', 'levensgewoonten en maatschappelijke opvattingen' en het Nederlandse klimaat. Assimilatie van de Molukkers werd onmogelijk en onwenselijk geacht.⁴⁹ Dit vertoonde grote overeenkomsten met het debat over de Indische Nederlanders waarbij onderscheid werd gemaakt tussen oosters en westeren georiënteerden. Molukkers werden geschaad onder de oosters georiënteerden.

De tijdelijkheid van het verblijf in Nederland werd bij de Molukkers voortdurend benadrukt. Hier werd nog maar zelden gerept van christelijke verbondenheid, trouw en schuld en vooral van een onder rechterlijke dwang uitgevoerde regeling. Molukkers waren in de opinie van minister Peters alleen geschikt voor werk als militair en niet voor een burgerbestaan in Nederland. Met andere woorden: zij waren ongeschikt voor de Nederlandse arbeidsmarkt.

De tijdelijkheid van het verblijf van de Molukkers in Nederland werd gerechtvaardigd met behulp van verschillende discursieve strategieën. Het debat over waar de militairen gedemobiliseerd zouden moeten worden, richtte zich met nadruk op de 'Ambonese', 'niet-Nederlandse', 'inheemse' c.q. 'Indonesische KNIL-militairen'.⁵⁰ Zij werden tegenover de 'Nederlandse KNIL-militairen' gezet, wiens komst naar Nederland als vanzelfsprekend werd beschouwd. Na aankomst in Nederland werden vooral de termen 'Ambonezen' of 'Molukkers' gebruikt en niet bijvoorbeeld 'Ambonese Nederlanders' noch de term repatrianten die wel voor de spijtoptanten en Maatschappelijke Nederlanders werd gebruikt. Dit onderstreepte de tijdelijkheidsgedachte.

TABEL 8 TERMINOLOGIE DECEMBER 1950- MAART 1951		
	<i>Krantenartikelen</i>	<i>Handelingen</i>
Ambonese*/Ambon(n)ezen	77	43
Niet-Nederlandse militairen	2	8
Repatrianten ⁵¹	0	0
Indische Nederlanders	0	0

Woningnood en de kosten van opvang waren belangrijk, zowel in de Kamer als in de pers,⁵² maar door de Kamer werd gesteld dat de migratie van Molukkers de enige door de rechtbank afgedwongen oplossing was (hoewel de werkelijkheid genuanceerder lag). Daarom werden de tijdelijkheid van het verblijf⁵³ en de (historische) verplichting van Nederland om de Molukkers op te vangen benadrukt.⁵⁴ De media lieten een gefragmenteerd beeld zien in de verslaglegging van de aankomst en opvang van de Molukkers. Er zijn 20 artikelen geanalyseerd, die verschenen in de eerste drie maanden van 1951 en nadrukkelijk over de aankomst van de Molukkers in Nederland gingen. Acht artikelen gingen over het probleem van de huisvesting door de woningnood, één artikel ging over de opoffering van Nederland om de Ambonezen op te vangen en één over de kosten van de opvang in het algemeen. *Het Parool* maakte als eerste gewag van de hoge kosten die de overtocht en de opvang van de Molukkers met zich meebrachten voor Nederland. *Het Parool* benadrukte dat 'het huisvestingsprobleem, ten gevolgen van de zeer omvangrijke repatriëring, de regering reeds bijna boven haar macht reikt.'⁵⁵ *De Tijd* voorzag grote kosten voor de Nederlandse staat en merkte op dat 'het nuttige effect' van de 'met zoveel moeite en zorg tot stand gekomen emigratie naar Canada en Australië' door de komst van Molukkers teniet werd gedaan. *Het Algemeen Handelsblad*, *De Telegraaf* en *De Tijd* stelden daarentegen dat Nederland een ereschuld of -plicht ten opzichte van de Molukkers te vervullen had.⁵⁶ *De Spiegel* schreef:

Nederland heeft nu althans iets van zijn ereschuld aan de Zuid-Molukken willen inlossen door deze Ambonese ex-KNIL-militairen op eigen, toch al overbevolkt, grondgebied op te nemen. Een oplossing, die voor Nederland zowel als voor de Ambonezen verre van ideaal is, maar in de gegeven omstandigheden toch de beste lijkt.⁵⁷

De Molukkers werden nadrukkelijk gasten genoemd. De tijdelijkheid van het verblijf, maar ook de bijzondere verplichting van Nederland ten aanzien van de Molukkers werd benadrukt. Het woord 'gast' was veelzeggend. Als de natie wordt verbeeld als een familie, valt een gast daarbuiten. Een gast mag wel bij de familie verblijven, maar het is wel de bedoeling dat een gast op een gegeven moment weer gaat. Het woord 'gast' impliceerde tijdelijk verblijf en uitsluiting van de natie. Het bevestigde enerzijds het positieve Nederlandse zelfbeeld van gastvrije natie, maar benadrukte anderzijds de tijdelijkheid van het verblijf. 'Het gastvrije Nederland' was een gangbare frase in deze periode. Nederland hield graag het zelfbeeld van een tolerant en gastvrij land hoog. Dit gold niet alleen ten aanzien van deze groep en niet alleen in deze periode.⁵⁸ Kamerlid Van de Wetering (CHU) zei in de Tweede Kamer dat ondanks de grote kosten 'deze Ambonese vrienden thans in ons vaderland [zijn] en het gaat er om alles in het werk te stellen, dat het verblijf niet te lang en zo nuttig mogelijk zij.' Het feit dat zij in Nederland geen werk hadden (of niet mochten werken) zag hij als een probleem, 'want [...] de tijd, in het gastvrije Nederland doorgebracht, dient hun in elk opzicht ten nutte te komen.'⁵⁹

Kamerlid De Graaf (KVP) bekritiseerde het feit dat de regering de oplossing had gezocht in overbrenging naar Nederland:

Maar terecht mag ieder zich afvragen of de Ambonezen, door naar Nederland te komen, niet van de wal in de sloot zijn geraakt. Ik zeg dit louter en alleen met het oog op hun eigen belang, niet omdat zij hier niet welkom zouden zijn of niet gaarne geziene gasten zouden zijn. In hun eigen belang echter vind ik het verderfelijk, wanneer wordt voortgegaan met bij hen de indruk te wekken van een ook nu nog voortdurend en blijvende staatsrechtelijke binding met Nederland.⁶⁰

Hij laakte het feit dat de term 'vaderlanders' was gebruikt om de Molukkers aan te spreken bij een bijeenkomst en was tegen de blijvende staatsrechtelijke binding van Molukkers met Nederland. De Molukkers waren geen vaderlanders, hun 'werkelijke vaderland' was 'Indonesië, althans Ambon en omliggende eilanden'.⁶¹

In kranten werden de termen 'gasten' en 'vrienden' eveneens gebruikt. In het *Algemeen Handelsblad* stond een artikel met de titel 'Ambonezen in ons land. Welkom gasten te Amersfoort' en volgens *Het Parool* werden 'de Ambonese gasten liefderijk opgevangen'.⁶² NRC stelde dat 'zij zullen worden beschouwd als Indonesische staatsburgers die gastvrijheid genieten op Nederlandse bodem, doch geen vreemdelingen zijn'.⁶³

Deze gastenretoriek werd niet alleen bij de aankomst veel gebruikt. Bij botsingen of relletjes tussen Molukkers en Nederlanders was een terugkerend thema dat deze werden gezien als schending van de Nederlandse gastvrijheid. Kamerlid Krol (CHU) vroeg aan de Minister van Binnenlandse Zaken in het debat rondom gevechten in Middelburg of de Molukkers geen inbreuk hadden gemaakt 'op de hun verleende gastvrijheid hier te lande' of dat het juist te verklaren was door het feit dat zij te weinig gastvrij in Nederland waren ontvangen.⁶⁴ In het debat in de Eerste Kamer sprak Kamerlid Ruys de Beerenbrouck (KVP) over de ambivalente positie die de Molukkers naar zijn mening in Nederland innamen:

De Ambonezen hebben als gasten van ons land om redenen, die ik reeds aangaf, recht op onze bijzondere sympathie, zij hebben echter ook de plicht hun gastheer niet in moeilijkheden te brengen. Zij zullen zich er bijzonder rekenschap van moeten geven, dat eerbied en genegenheid, die zij in het verleden betoond hebben voor onze Koningin, impliceren, zeker, nu zij hier te gast zijn, respect voor en gehoorzaamheid aan het gezag, dat hier te lande in Haar naam wordt uitgeoefend.⁶⁵

Minister Peters reageerde hierop dat de Molukkers, 'enkele uitzonderingen daargelaten, zich hun plicht realiseren, de gastvrouw niet in moeilijkheden te brengen'.⁶⁶ Dit woordgebruik onderstreepte dat de rellen des te zorgelijker werden beschouwd omdat Molukkers 'gasten' waren. Gevechten tussen Nederlanders werden niet in de Kamer besproken, gevechten tussen 'gasten' en Nederlanders wel.

Synoniem voor het woord 'gasten' was 'logés'. In 1956 kwam het tot een discussie in de media over de jaloezie van Nederlandse arbeiders en de spanningen die dit met zich mee bracht. Deze berichten waren een reactie op het instellen van zelfzorg voor Molukkers in 1956. Voor 1956 werd de verzorging van Molukkers, zoals de voedselbereiding, volledig door de overheid geregeld en gefinancierd. Toen dit in het nieuws kwam, stroomden de reacties van Nederlandse zijde op het oude systeem binnen. De Nederlanders zagen de volledige materiële en immateriële verzorging van de Molukkers door de Nederlandse overheid als 'voortrekkerij'. Met afgunst werd gekeken naar de luxeartikelen van Molukkers waarvan werd aangenomen dat zij door de Neder-

landse overheid werden betaald.⁶⁷ Er werd gesproken van 'voortrekken' en 'bevoorstellen' van de 'logés' of 'logeetjes': 'Het zijn de oogappels, zou men mogen zeggen, van het Ministerie van Maatschappelijk Werk, logeetjes, die in menig opzicht een streepje voor hebben.'⁶⁸ Twee dagen na het verschijnen van de eerste berichten van 'voortrekkerij' werd al gemeld dat hierdoor rellen waren ontstaan in Zeeland.⁶⁹ De Molukkers op hun beurt kwamen in opstand tegen het instellen van zelfzorg (zoals het feit dat ze zelf moesten gaan koken), met name in Westkapelle en Steenwijkerwold. In deze plaatsen ontstonden de rellen die in de kranten kwamen. De Molukkers vatten de zelfzorg op als het onttrekken van de Nederlandse overheid aan hun verantwoordelijkheid. In 1955 werd er gevochten in het woonoord Havendorp in Vlissingen. Aanleiding was de poging gezinskeukens te bouwen in het woonoord, zodat gezinnen zelf zouden kunnen koken. Het 'Ambonezenvraagstuk' was een 'diepe tragiek geworden', schreef het *Zeeuws Dagblad*.⁷⁰ In 1956 werd er bij herhaling gevochten.⁷¹ Molukkers protesteerden tegen het feit dat woonoord werden ontruimd en afgebroken, en weigerden te voldoen aan de verplichtingen die voortkwamen uit de nieuwe regelingen omtrent zelfverzorging, zoals het betalen voor voedsel en huur. De pers was, zo stelde *De stem van Ambon*, door de berichtgeving over relletjes, schuldig aan het 'tragische lot van het Zuid Molukse volk', maar de pers was beslist niet de hoofdschuldige. Dat bleef de Nederlandse regering.⁷²

Een kwestie die in pers weinig belangstelling kreeg, maar bij de organisaties belast met de zorg voor de Molukkers veel meer, waren gemengde relaties. Op basis van de wetenschappelijke literatuur is dit een opmerkelijke stilte in de pers. Het Commissariaat Ambonezenzorg (CAZ) was een rijksdienst die een grote rol speelde in het formuleren van beleid voor Molukkers. In de praktijk leidde dit tot een zeer vergaande overheidsinvloed, tot in het privé domein van de liefde. De houding van CAZ was zeer paternalistisch en bevoogdend. Iedere Molukker werd begeleid door maatschappelijk werksters van het CAZ. Dit hoefde niet per se een uiting te zijn van een latent racisme, maar van een meer algemene overtuiging dat het de taak van de overheid was om groepen die als 'anders' werden gecategoriseerd te volgen en te begeleiden, zoals dat ook bij de zogenaamde asociale en woonwagenbewoners het geval was in deze periode.

Met name huwelijken van Molukse mannen en Nederlandse vrouwen waren een bron van zorg. Het beleid van het CAZ richtte zich op begeleiding van de gezinnen en het nemen van maatregelen ter voorkoming van het ontstaan van relaties. Gemengde huwelijken werden ontmoedigd en – als het huwelijk eenmaal een feit was – werden de echtelieden intensief begeleid door maatschappelijk werksters. Het materiaal van het CAZ is hierdoor heel rijk en bestaat uit rapporten van maatschappelijk werksters over gemengde stellen. Er zijn enkele honderden rapporten opgesteld. Sommige gezinnen werden jarenlang gevolgd en andere gezinnen werden eenmalig bezocht. De rapportages van de maatschappelijk werksters, inspecteurs en beheerders van het CAZ zijn een mooie bron voor onderzoek naar gemengde huwelijken. Ik heb er enkele honderden gelezen en 39 daarvan geselecteerd die over gemengde echtparen gingen (uit het einde van de jaren vijftig en begin jaren zestig).

Gemengd gehuwden vielen in de rapportages van de maatschappelijk werksters in veel gevallen automatisch onder het kopje 'probleemgevallen'. Niet-gemengde, Molukse gezinnen werden alleen als probleemgevallen beschreven als er problemen wa-

ren met justitie en politie, met de gezondheid, grote schulden of met criminele kinderen. Gemengde gezinnen werden bij voorbaat en per definitie als problematisch gecategoriseerd, ook al was er geen sprake van problemen. In een onderzoek uit 1962 van het CAZ werd geconstateerd dat de 'huwelijksverhoudingen' in 12 procent van de gezinnen matig waren. Opvallend was dat van deze 41 gezinnen, er 37 gezinnen gemengd waren.⁷³ De Nederlandse vrouwen in de woonoorden werden daarom veelvuldig bezocht door de maatschappelijk werkster. Ondanks de overwegend positieve ervaringen met gemengde stellen bij deze huisbezoeken – getuige de rapportages – bleef het CAZ van mening dat huisbezoeken aan deze gezinnen zeer nuttig waren.⁷⁴ Het ging er stilzwijgend vanuit dat problemen vroeg of laat zouden ontstaan door de grote verschillen tussen de partners, die met de bezoeken voorkomen konden worden. Het positieve beeld dat de maatschappelijk werksters kregen van de gezinnen werd beïnvloed door een aantal factoren. Allereerst was dat het 'Nederlandse' karakter van het huishouden: het voeren van een Nederlandse huishouding door de huisvrouw werd gezien als een teken van geslaagde assimilatie van het hele gezin. Dit gold ook voor de Indische Nederlanders.⁷⁵ Een Nederlandse huishouding hield onder meer in: het eenmaal per week doen van de was, spaarzaamheid en zuinigheid (budgetteren) en het aansteken en brandend houden van de kachel. Wanneer de Nederlandse echtgenote het huishouden op 'Nederlandse wijze' bestierde, kreeg het hele gezin het predicaat 'keurig'. Nederlandse kleding, de schoolprestaties van de kinderen en het spreken van de Nederlandse taal binnen het gezin droegen bij aan dit predicaat.⁷⁶ Hoewel de Nederlandse invloed van de Nederlandse vrouw op het gezin dus positief werd beoordeeld, vroeg men zich wel af hoe lang een man (cultureel) overwicht van een vrouw zou accepteren.⁷⁷ Gemengde gezinnen bleven op de lijst van probleemgevallen staan, omdat zij niet voldeden aan de heersende ideeën over de machtsverschillen tussen mannen en vrouwen. Over huwelijken van Molukse vrouwen met Nederlandse mannen werd nooit gerapporteerd door de maatschappelijk werksters. Dit kan grotendeels worden verklaard uit het feit dat dit veel minder voorkwam. Bovendien gingen veel Molukse vrouwen na hun huwelijk met hun Nederlandse echtgenoot buiten de woonoorden wonen en vielen daardoor buiten het aandachtsveld van de maatschappelijk werksters. Veel Molukse mannen gingen daarentegen met hun Nederlandse echtgenotes in de woonoorden wonen. Belangrijker nog, de gezinnen met een Nederlandse man en Molukse vrouw werden als Nederlands beschouwd.⁷⁸

De maatschappelijk werksters constateerden bezorgd dat de Nederlandse vrouw zich soms aanpaste aan 'de Ambonese leefomgeving', vooral als zij in de woonoorden woonden. Dit werd met enige achterdocht in de gaten gehouden door het CAZ. Een maatschappelijk werkster rapporteerde:

Vrouw doet alles om maar Ambonese te zijn; spreekt de taal reeds (van haar man geleerd) en zoekt veel aansluiting bij de Amb. vrouwen in de w.w. S. [...] leeft van de Amb. gerechten klaar maken.⁷⁹

Het commentaar in de kantlijn luidde: 'niet wat dweperig? Beetje griezelig vind ik het voorlopig wel.' Bovendien vond hij de vrouw wel erg jong en hij stelde zich de vraag hoe zelfstandig zij was.⁸⁰ Eerder maakten de maatschappelijk werksters zich al zorgen over het gedrag van deze Nederlandse vrouw omdat 'Zij ook tracht Holl. meisjes

met Amb. in aanraking te doen komen, opdat zij met hen trouwen'.⁸¹ Dit verwoordde een meer algemene angst van het CAZ dat het aantal gemengde huwelijken zou toenemen. Waar de overheid bij de Indische Nederlanders gemengde huwelijken zag als een teken van assimilatie, had zij in het geval van de Molukkers een andere opvatting. De oorzaak hiervan lag in het idee dat zij terug zouden keren en assimilatie was daarbij niet gewenst.⁸² Wellicht was dat niet de enige reden. De Molukkers stonden ook verder af van de Nederlanders, in de perceptie van de welzijnswerkers en beleidsmakers, dan de Indische Nederlanders. Sterker nog, minister Klompé van Maatschappelijk Werk noemde in 1957 'rassevermenging' één van de problemen van het prijsgeven van de tijdelijkheidgedachte ten aanzien van Molukkers.⁸³ Zij wilde vasthouden aan de tijdelijkheidgedachte om gemengde huwelijken te voorkomen. Twee jaar later rapporteerde men over hetzelfde gezin:

zij begint nu ook eerlijker en normaler tegenover zichzelf te staan, wat betreft haar Nederlanderschap. Ze doet niet meer zo overdreven Ambons en bekende mij dat ze wel grote sympathie voor de Ambonezen had, doch uiteindelijk toch een Nederlandse bleef met Nederlandse gevoelens en ideeën. Een enorme vooruitgang voor deze tot overdrijving neigende jonge vrouw.⁸⁴

In de kantlijn stond, 'Gelukkig. Overgewaaid. Zo ziet u maar: "de natuur is altijd nog sterker dan de leer!"'.⁸⁵

Hoewel de houding van de maatschappelijk werksters niet altijd negatief was wat betreft bestaande gemengde huwelijken, zag het CAZ het aantal niet graag groeien. In 1957 was er een verbod van kracht voor Nederlandse meisjes zich in de woonorden op te houden. In de Eerste Kamer kwam dit bij de behandeling van de begroting van het Ministerie van Maatschappelijk Werk aan de orde:

De praktijk van het beschermingswerk voor meisjes heeft uitgewezen, dat het louter verbod voor minderjarige meisjes om zich in Ambonese woonorden op te houden, niet voldoende is om de ongewenste bezoeken te doen staken. De Minister geeft toe, dat goed toezicht op het nakomen van het verbod moeilijk is, omdat vele woonorden van verschillende kanten toegankelijk zijn, [...] In het woonoord wordt voortdurend door de plaatselijke politie gesurveilleerd.⁸⁶

Kamerlid Luijckx-Sleifer (KVP) meldde dat er tijdens die surveillances meisjes 'dikwijls van zeer jeugdige leeftijd' werden aangetroffen, 'wier aanwezigheid hoogst ongewenst is'.⁸⁷ De minister was het daarmee eens en trof maatregelen om dit voorkomen.⁸⁸ Het idee dat de kampen een aantrekkelijk oord voor minderjarige meisjes konden zijn met alle ongewenste seksuele gevolgen van dien, leefde niet alleen bij de Kamer maar ook bij bezorgde ouders. Het CAZ ontving enkele verzoeken om Nederlandse meisjes de toegang te ontfangen tot de woonorden in verband met de seksuele dreiging die van een kamp vol Molukse mannen uitging.⁸⁹ Deze angst voor de aantrekkingskracht van een kamp, woonoord, kazerne of pension met een grote groep jonge migrantenmannen gold overigens niet alleen voor Ambonezen, maar ook voor Spaanse gastarbeiders in de jaren zestig, Duitse militairen in oorlogstijd of Canadezen na de bevrijding. Een bezorgde moeder stuurde aan de minister van Justitie de vraag haar dochter te verhinderen het woonoord in te gaan. Zij verbleef er op dat moment al twee weken.

De politie kon het niet verhinderen omdat de dochter meerderjarig was. De moeder schreef dat 'mede in het belang van onze vrouwelijke jeugd, aan Nederlandse meisjes, die nog niet gehuwd zijn met een Ambonees, het verblijf, althans nachtelijk verblijf in de Ambonezen woonoorden' verboden moest worden.⁹⁰

Kortom, de komst van de Molukkers noopte tot bemoeienis, langdurig en vergaand zoals uit de voorgaande paragrafen blijkt en dwong bovendien de meeste politici tot een herdefinitie van de banden tussen Nederlanders en Molukkers. Inclusie van Molukkers zou zekere verplichtingen tot gevolg hebben, zoals een gelijkwaardige positie op de woning- en arbeidsmarkt.⁹¹ In plaats daarvan werden zij neergezet als de 'gast', die veel van de Nederlanders verschilde, wat de tijdelijkheid van de migratie en het beleid van segregatie rechtvaardigde maar tegelijkertijd het beeld van Nederland als gastvrije natie onderstreepte. Het koloniale verleden waarin de Molukkers 'eeuwenlang' trouw waren geweest aan het Nederlandse gezag, werd minder belangrijk gemaakt vanwege de verplichtingen die dit tot gevolg zou hebben waar de Nederlandse beleidsmakers geen geld voor meende te hebben in een periode van economische moeilijkheden en na de omvangrijke migratie van Indische Nederlanders.

Opvallend in het beeld van de Molukkers was het eendimensionale. Er werd weinig genuanceerd gekeken naar kleur, klasse en sekse. Stilzwijgend werd aangenomen dat iedereen begreep dat 'de Molukker' man, zwart en soldaat was. In het geval van de Indische Nederlanders werd veel meer genuanceerd. Hoe meer de groep als anders werd gezien en hoe meer werd aangenomen dat de groep tijdelijk in Nederland zou verblijven, hoe minder de verschillen binnen de groep of met de Nederlanders werden uitgelegd of geëxpliciteerd.

Botsingen tussen Nederlanders en Molukkers

Kranten schreven met enige regelmaat over een 'Ambonezenprobleem' en het 'Ambonezenvraagstuk'. In augustus 1951 werd er gevochten in het 'Ambonezenkamp' in Middelburg, waar vrijgezelle Molukkers waren gehuisvest. Tal van kranten schreven erover.⁹² 200 manschappen van de marechaussee werden ingezet. Aanleiding waren botsingen tussen 'Ambonezen' en 'burgers' in de binnenstad van Middelburg. Toen vijftien politiemannen tussenbeide wilden komen en hun vuurwapens trokken, ontblootten de Ambonezen hun borst en hieven zij dreigend messen en krissen omhoog.⁹³ De politie, die instructie had niet te schieten, trok zich terug. Een politieagent werd mishandeld. Druk overleg volgde. 'De hele nacht van zondag op maandag is telefoon in de burgemeesterswoning in bedrijf geweest. [...] Talrijke hoge autoriteiten werden van de wantoestanden in Middelburg op de hoogte gebracht.' Het kamp werd omsingeld door de marechaussee, die geheel gevechtssklaar was en voorzien van pantservoertuigen en radiowagens.⁹⁴ Het 'Ambonezenkamp' werd bezet en 80 'rad-draaiers' werden uit het kamp gehaald en overgebracht naar andere kampen in Nederland.⁹⁵ Ze werden in autobussen weggebracht. Ze zongen, juichten, speelden banjo en zwaaiden naar de Middelburgse bevolking, die niet terugzwaaide, schreef de *Nieuw Leidsche Courant*.⁹⁶

Min of meer gelijktijdig vond in het Woerdense woonoord het zogenaamde vlagin-

cident plaats, dat eveneens op veel persbelangstelling kon rekenen.⁹⁷ Aanvankelijk werd gemeld dat een rms-vlag was afgerukt en een ambtenaar van de dienst Maatschappelijke Zorg mishandeld. Later werd die berichtgeving enigszins overtrokken genoemd. In een commentaar in *Het Vrije Volk* werden de rellen in Middelburg ernstiger genoemd dan die in Woerden. De oorzaak werd gevonden in agitatie door Door de Eeuwen Trouw en het Haagse bureau der Zuid-Molukken. Hun propaganda had de incidenten kunstmatig veroorzaakt. 'Nu vinden ze nog slechts jonge heethoofden onder Ambonezen bereid tot ruziemaken. Er kunnen erger dingen gebeuren als zij, die de Ambonezen tot eindeloze processen tegen de staat en ander onredelijk verzet prikkelen, niet inzien dat hun drijven in de eerste plaats de Ambonezen tot slachtoffers maakt.'⁹⁸ De *Leeuwarder Courant* schreef, *De Tijd* citerend, onder de kop 'Oorzaak: opzweperij en verveling' dat een bepaalde mentaliteit door commissies en bureaus werd aangemoedigd. De bewoners van het Middelburgse vrijgezellenkamp weigerden te werken of maar iets te doen. De bureaus, stichtingen en commissies hielden vol dat de Molukkers door de Nederlandse overheid in de steek waren gelaten en in een hoek getrapt. Dat verklaarde de incidenten. De kampeiders van de 'ruim veertig Ambonese nederzettingen staan ook dagelijks voor schier onoplosbare problemen'.⁹⁹ Kort daarop werd er gevochten door Molukkers onderling in het woonoord Schattenberg. Het waren voor- en tegenstanders van het Haagse bureau der Zuid-Molukkers. Vijf gewonden werden opgenomen in het ziekenhuis van Westerbork.¹⁰⁰

In het woonoord Lunetten in Vught – het grootste woonoord in Nederland waar 3.500 'Ambonezen' woonden – werd dezelfde maand ook gevochten. Er vielen negen gewonden, waarvan drie levensgevaarlijk.¹⁰¹ De politie vond bij doorzoeking van het kamp enkele handgranaten en veel slag- en steekwapens. De gewonden waren met dolken en *parangs* (kapmessen) bewerkt. Het waren Keiëzen; een minderheid onder de Molukkers, afkomstig van de Kei-eilanden. In een ziekenhuis in Den Bosch kregen de drie zwaargewonden het sacrament der stervenden.¹⁰² Aanleiding voor de vechtpartij was het 'plannetje' van een aalmoezenier om de zestig Keiëzen in het kamp, waarvan hij wist dat ze onder druk van de Ambonezen stonden, een leuk dagje uit te bezorgen. Hij had een autobus gehuurd en de Keiëzen zouden in een klooster in Limburg een dansdemonstratie houden. De Ambonezen zagen het uitstapje als een 'demonstratie van de zijde der Keiëzen tegen de politieke overtuiging der Ambonezen en als een vlucht uit de politieke sfeer'. Het 'goed bedoelde en vreedzame plannetje van de zich van niets kwaads bewuste aalmoezenier' leidde tot een onverwacht fel handgemeen. De Keiëzen werden overgebracht naar een ander kamp.¹⁰³ Dat was precies wat de Ambonezen hadden willen voorkomen. Later onderzoek door 'justitiële autoriteiten' leerde dat de Ambonezen de aanval op de Keiëzen hadden voorbereid. Leden van de Kampraad gaven aanwijzingen aan een 'overval-commando'. De Ambonezen wilden de gematigde Keiëzen onder hun politieke invloed houden, schreef *Het Vrije Volk*.¹⁰⁴

Eind 1951 was er een vechtpartij in het 'Almerekamp' in Huizen. Toen de 'oproerlingen', gekleed in 'militaire uniformen en jassen die om hun magere lichamen slobberden', zich enkele maanden later voor de rechter moesten verantwoorden, wisten ze niet meer wat de aanleiding was. 'We dachten dat het kamp van ons zelf was [...] en dat we konden doen wat we wilden', citeerde *Het Vrije Volk* een van de verdachten. 'Het is

hier de jungle niet', gaf de rechter terug. 'Je mag een medemens niet zo maar doodslaan. Jullie waren altijd regerings- en gezagsgetrouw en blijf dat nu. Zeg dat ook aan je kameraden', voegde de rechter er aan toe. Hij had wel begrip voor de moeilijke omstandigheden waarin 'deze mensen leven, ver van hun warme, zonnige vaderland'.¹⁰⁵

De Molukkers waren nog geen jaar in Nederland en de toon van de krantenberichten was reeds drastisch omgeslagen. De 'Ambonezen' verspeelden de sympathie die ze onder de Nederlandse bevolking hadden gehad, schreven kranten. Pogingen om hen in geregelde banen te lijden werden mislukt genoemd. De problemen werden veroorzaakt door jonge heethoofden die voorheen geen militairen waren.¹⁰⁶ 'Huiverende', en 'kleumende' 'vrouwtjes' waren vervangen door 'raddraaiers' en 'oproerlingen', en zorgzame vaders door heethoofdige jongens. Van een 'slechtst denkbare oplossing' zat Nederland nu met 'schier onoplosbare problemen'.

De rellen en botsingen gingen in de jaren die volgden door, ofschoon ze niet in elke krant even belangrijk werden gevonden. In 1964 werd rms-president Soumokil geexecuteerd in Indonesië. De rms-regering in Nederland benoemde Johan Manusama tot president. In juli 1966 kwamen de weduwe en het zoontje van Soumokil aan op Schiphol. Als reactie probeerden Molukse jongeren brand te stichten in de Indonesische ambassade. Dit werd breed uitgemeten in alle kranten.

Zo'n vijftien jaar na aankomst leken de gevechten eerder toe dan af te nemen. Ieder gevecht was aanleiding voor talrijke berichten in lokale en landelijke kranten. Krantlezend Nederland kon er niet omheen dat er een zogenaamd 'Ambonezenprobleem' was. In 1966 werd er twee avondenlang gevochten tussen Nederlandse en Molukse jongeren bij een jongerensociëteit in Geleen. De vechtende menigte bestond uit 'enkele honderden jongeren'.¹⁰⁷ Er werd ook gevochten in Sittard. *De stem van Ambon* schreef:

Na gevechten tussen ongeveer zestig Ambonnezen en politie op 8 mei in Sittard, zijn twaalf jonge Zuid-Molukkers en één Sittardse provo gearresteerd. De rellen ontstonden nadat de bewoners van de kleine Ambonnezenwijk in Sittard, die bijna dagelijks door de opgeschoten Sittardse jeugd waren gesard en soms ook mishandeld, ten einde raad het recht in eigen hand namen. Op dat moment echter, greep de politie, die schijnbaar machteloos had gestaan tegen de voortdurende plagerijen en scheldpartijen, in. *Het Vrije Volk* tekende hierbij aan: 'Als Sittard maar in de Verenigde Staten van Amerika lag, dan wisten wij het wel.' **INDERDAAD!** ...¹⁰⁸

In 1967 reageerde *De stem van Ambon* ook op een bericht in *de Volkskrant*, met als kop 'jong Ambon neemt de fakkel over'. *De Volkskrant*-journalist verbaasde zich over de felheid van de jonge generatie en de 'verrassende radicalisering'. In 'Ambonese woonwijken worden knokploegen opgeleid voor terreuracties'.¹⁰⁹ *De stem van Ambon* was niet verbaasd. Ambonezenzorg zou moeten toegeven dat er sprake was van 'de totale schipbreuk van Den Haags misdadige politiek, nl. Het trachten een volk zijn eigen nationaal bewustzijn en eigen aard te doen vergeten.' Als andere volken recht hadden op zelfbeschikking, dan gold dat ook voor de Molukkers, stelde het blad.¹¹⁰

In 1968 werd er gevochten in Krimpen aan de IJssel,¹¹¹ was er een 'kerkconflict' in Middelburg, waarbij Molukse groepen met elkaar vochten om het gebruik van een 'Ambonezenkerk'¹¹² en er was een fikse rel in een werkplaats in Middelburg. Toen in Middelburg 'de "kruitdamp"' was opgetrokken bleven er drie aan hun gezicht gewon-

de monteurs achter'.¹¹³ Kort daarop lokten Molukse jongeren een politieauto in een hinderlaag en bekogelden de auto met stenen.¹¹⁴ *De stem van Ambon* verweet 'wormzaaiende journalisten', vooral van het *Algemeen Handelsblad*, *Elsevier* en *De Spiegel*, dat ze bezig waren met 'het scheppen van een apartheidsprobleem in eigen land'.¹¹⁵

De Nederlandse kranten schreven niet alleen over de rellen, maar ook over concrete terugkeerplannen. 3.000 Molukkers maakten zich op om terug te keren naar Indonesië, maar slechts enkelen vertrokken daadwerkelijk. De terugkeerders achtten 'klaarblijkelijk hun verblijf in de "lage landen" niet geschikt voor hun fysieke conditie', schreef de *Provinciale Zeeuwse Courant*.¹¹⁶

In 1969 veranderde de Roerdompstraat in het Groningse dorp Foxhol in een vechtende massa. Een Molukse familie, met tien of twaalf kinderen, was uit haar huis gezet nadat ze acht jaar lang geweigerd had huur te betalen. Volgens het gezinshoofd waren zij daartoe niet verplicht omdat hen, achttien jaar eerder bij hun komst naar Nederland, vrije huisvesting was beloofd. Andere huisvaders uit de straat, die binnenkort ook uitgezet zouden worden om dezelfde reden, en een grote groep jongeren, mengden zich in een massaal gevecht, terwijl vrouwen en kinderen in de deuren stonden te huilen en krijsen.¹¹⁷ In 1969 raakten voorts Turken en Molukkers met elkaar slaags in Arnhem. Aanleiding voor de grote vechtpartij, die de hele zaterdagavond en een deel van de zondag duurde, was onenigheid over een meisje, volgens de politie.¹¹⁸ In Meppel vochten 30 'Ambonese jongelui' met de politie. Politie en burgers zetten een achtervolging in nadat de jongeren ruiten hadden ingegooid. De vechtpartij begon nadat een man ruzie begon te maken met zes 'Ambonezen', die met een meisje in een cafetaria zaten.¹¹⁹

Op 31 augustus 1970 werd de ambtswoning van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar door Molukkers bezet. Aanleiding was het geplande bezoek van de Indonesische president Soeharto aan Nederland, inclusief ontvangst door de koningin. Hoofdagent Molenaar, die in zijn eentje verantwoordelijke was voor de bewaking van de ambassadeurswoning, werd gedood. De vrouw van ambassadeur Taswin, hun twee kinderen en negen anderen werden elf uur gegijzeld. De Molukse gemeenschap stond achter de actievoerders, de Nederlandse gemeenschap reageerde geschokt, schreven de kranten.¹²⁰ *Het Parool* kopte: 'Nederlandse Ambonezen in Den Haag achter actie'. D. Leiwakabessy, minister van Binnenlandse Zaken in de Molukse regering van Tamaëla, meende dat er iets radicaals moest gebeuren om de zaak van de Republiek van de Zuid-Molukken weer naar voren te brengen. Jongeren waren radicaler dan hun ouders 'die in twintig jaar met praten niets bereikt hebben'. Hij betreurde de dood van de agent, maar meende dat die ondergeschikt van aan het doel, schreef *Het Parool*.¹²¹ In een 'Ambonezen woonwijk' in Wormerveer werd gejuicht toen het nieuws over de gijzeling in Wassenaar op tv kwam. 'Van mij mogen ze de hele boel plat schieten', citeerde *Het Parool* de 17-jarige Dick Sahetapy en de 20-jarige Dave Hutuely zei, volgens de krant: 'Ik had ook meegedaan, natuurlijk, direct'.

Op straat zeggen Dick en Dave beheerst: "We hebben twintig jaar gedemonstreerd, twintig jaar gepraat. We hebben niks bereikt. Eindelijk hebben we begrepen dat het een strijd is. En bij een strijd hoort geweld. Van moord is geen sprake, man. Die agent is gesneuveld in de strijd".¹²²

De 33 'Ambonezen', die de ambassadeurswoning bezetten, waren 'gewapend met karabijnen, pistoolmitrailleurs, klewangs, sabels, pistolen, messen en handgranaat en voldoende munitie om het een paar dagen' uit te kunnen houden. Pantserwagens op rupsbanden en marechaussee in gevechtstenuue en tweehonderd journalisten verzamelden zich voor de ambassadeurswoning. 'De oorlog is compleet', schreef *Het Parool*. In 11 van de 35 hier geanalyseerde artikelen, werd een oorlogsmetafoor gebruikt en werd het militarisme van de Molukse jongeren benadrukt.

De bezetters stelden een ultimatum en dreigden gijzelaars dood te schieten. De lange minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns, die met tal van andere bewindsvoerders ter plekke was, wilde over een laag hekje tussen twee villatuinen stappen en zakte er door heen, voor het oog van honderden camera's. Het fragment – de falende of onmachtige overheid symboliserend – werd later vaker herhaald dan beelden van de gijzeling.

Ir. Manusama en dominee Metiary, predikant van woonoord Schattenberg, boekten uiteindelijk succes met hun bemiddelingspoging en de Molukkers gaven hun wapens over aan Metiary, die ze doorgaf aan de politie. Manusama zei kort daarop, op een congres in Hilversum, waar vierduizend Molukkers waren, 'het optreden van de Ambonese jongeren op de 31^e augustus in Wassenaar toe te juichen. [...] We kunnen niet toestaan dat we worden behandeld zoals we tot nu toe zijn behandeld.'¹²³

Bij het bezoek van Soeharto, enkele dagen na het de gijzeling, waren 7.500 politiemannen paraat. De president ging via kruip- en sluipwegen naar zijn afspraken.¹²⁴ Tot op 60 kilometer van Den Haag stond de marechaussee met karabijnen in de aanslag. Alle toegangswegen werden bewaakt. 'Den Haag [...] toonde zich zeer ongestuurd voor alle kleurlingen', schreef *Het Vrije Volk*.¹²⁵ Bij de rechtszaak tegen de 33 bezetters en twee andere Molukkers, die beschuldigd werden van voorbereiding, bleek dat de bezetting van de ambassadeurswoning onderdeel was van een groter plan, waarbij ook de Indonesisch ambassade in Den Haag en het consulaat in Amsterdam zouden worden aangevallen. Voor elk doel was een groep gevormd van 25 man. Omdat werd gevreesd dat de plannen waren uitgelekt naar de BVD werd alleen 'operatie Wassenaar' doorgezet.¹²⁶ De BVD kreeg in de Kamer het verwijt niet op de hoogte te zijn geweest van de plannen.¹²⁷

Enkele weken na de bezetting raakten in Apeldoorn Molukse jongeren in de leeftijd van 14 tot 17 jaar slaags de politie. De jongeren bekogelden de agenten met stenen.¹²⁸ Vijf dagen later wierpen honderd Molukse jongeren een barricade op in de Maastrichtse 'Ambonezenwijk'¹²⁹ en belegerden zestig Ambonezen, bewapend met buksen, stokken, stenen en enkele pistolen, het politiebureau in Maastricht. Volgens de Maastrichtse inspecteur Haane werden de woedend 'Ambonezen niet door politieke motieven [...] gedreven. Ze leven in een bepaalde gemoedstoestand sinds de gebeurtenissen van enkele weken geleden'.¹³⁰ Eind september 1970 demonstreerden tweeduizend Molukse jongeren voor de Scheveningse gevangenis voor vrijlating van de 33 overvallers. Ze raakten slaags met de politie. De demonstranten droegen een spandoek; 'de 33 er uit of duizenden er in'. De Haagse politie meende dat gevreesd moest worden dat de gevangenis bezet werd. In hetzelfde weekend vielen in Tilburg Molukkers voorbijgangers lastig en beschadigden auto's. Drie Molukkers werden na deze 'vechtpartij in een Tilburgse jeugdsociëteit en de daarop volgende straatrel' in voorar-

rest gehouden en beschuldigd van 'verzet, mishandeling, opruiing en het toebrengen van lichamelijk letsel'.¹³¹

De gevechten tussen groepen jongeren gingen door. In 1971 was er, wat de kranten noemden, een veldslag tussen Molukse en plaatselijke jongeren in Roermond. Een omstander – dienstplichtig militair Peter Janssen – werd doodgeschoten. Kranten speculeerden later dat hij mogelijk werd gedood door een politiekogel. 'Zuidmolukse jongeren' doorstonden een urenlange belegering van de politie van het café De Schuur, waarin ze hun toevlucht hadden gezocht. Zes Molukkers wisten tijdens de belegering via het dak te ontsnappen. De politie vreesde dat er groepen vanuit Amsterdam en Eindhoven naar Roermond onderweg waren. De bezetters van het café waren bang om naar buiten te komen omdat ze een lynchpartij vreesden, door het massaal toegestroomde publiek. 'Het publiek schreeuwde intussen maar door om acties'. De commissaris wist, volgens *de Volkskrant*, 'dat iedereen van ons die naar binnen zou gaan, zou worden afgeslacht'. Hij wilde de bezetters desnoods uithongeren. Een 'indrukwekkende met karabijnen gewapende politiemacht' werd ingezet. Nadat 160 'reلمakers' zich hadden overgegeven en waren afgevoerd naar het politiebureau, bleef het publiek 'fulmineren'. Het politiebureau, waar Molukse jongeren waren opgesloten werd met hekken afgezet.¹³² De politie zocht dagenlang naar wapens en vond steek- en slagwapens, een geladen revolver en een karabijn. Voor het ontstaan van 'Roermondse toestanden' elders werd gewaarschuwd.¹³³ H. Wagenveld, hoofd van de afdeling Molukkers bij CRM, zei dat de Molukkers zouden moeten participeren in de Nederlandse samenleving, maar dat dat alleen kon door 'aanpassing in eigen kring [...] met behoud van het onuitroeibaar cultuureigen'. Meer geld voor eigen clubs en organisaties, plus inzet van de eigen kerken, zou de oplossing bieden, citeerde *de Volkskrant* de beleidsmedewerker.¹³⁴ VARA's *Achter het Nieuws* hield een straatinterview, waaruit *de Volkskrant* citeerde. De meningen van de geïnterviewden – die gepubliceerd werden – waren extreem. Zij spraken van een 'Entlösung van het Zuidmolukker vraagstuk'. Er werd zelfs geopperd ze in een vliegtuig te laden en boven de oceaan te dumpen. Roermond zou baat hebben bij een 'klein Hitlertje'. De 'grens van de hysterie' leek volgens *de Volkskrant* dichtbij.¹³⁵ *De Volkskrant* vroeg dominee Metiary om een reactie op de mening van criminoloog Wouter Buikhuisen, die de oorzaak van de radicalisering zag in de concentratie in woonwijken en kampen en de oplossing in verspreiding. Metiary meende dat verspreiding niet de oplossing was. De ouderen kenden onvoldoende Nederlands om zich in een Nederlandse omgeving staande te houden en de Molukse kerken zouden leeglopen als de Molukkers verspreid woonden. De oorzaak lag volgens Metiary bij de Tienertoer.¹³⁶ De Tienertoerkaart werd door de NS geïntroduceerd in 1969. Jongeren van 12 tot en met 19 jaar mochten er in de maanden juni, juli en augustus acht aaneengesloten dagen mee door heel Nederland reizen voor 20 gulden (in 1971 inmiddels 25 gulden). Molukse jongeren, schreef de *Haagse Post*, waren grootgebruikers van de Tienertoer en reisden in de zomermaanden op een Tienertoerkaart van Almelo naar Haarlem om te gaan dansen en van Hui-zen naar Roermond om limonade te drinken en muziek te luisteren. In een onderzoek naar deze 'intensieve mobiliteit' sprak *Haagse Post*-journalist Cherry Duyns op Amsterdam Centraal, 'trefplaats van de baldadige treinreizigers', met jonge Molukkers. De 19-jarige Tinus Larbuy meende dat de oorzaak van de rellen lag in discri-

minatie. Hij werd in zijn woonplaats Wierden geregeld uitgescholden voor 'Nikker'. 'Vroeg of laat komt er toch een oorlog denk ik tussen ons en de Hollanders [...] D'r moet bloed vloeien'.¹³⁷

De visie van Metiary sloot die van Buikhuisen niet uit. Metiary's mening over de oorzaak van de radicalisering werd onderschreven door de veelheid aan rellen in de zomermaanden en door rellen die enkele dagen later plaatsvonden. Tachtig Molukse jongeren reisden met de trein van Amsterdam naar Maastricht en de volgende dag weer terug. Ze stalen vlaaien in Maastricht en vielen in de treinreizigers lastig, totdat de hoofdconducteur twee wagons afkoppelde in Den Bosch en zonder de Molukkers verder reed.¹³⁸ Opnieuw enkele dagen later was het raak in de stationsrestauratie van het station Meppel. Ambonezen die daar zaten te eten werden belegerd door een groep Meppelaars, die eerder door de Molukkers in elkaar waren geslagen. De politie arresteerde Molukkers. Honderden mensen kwamen vervolgens samen op het Stationsplein. Molukkers die met de trein aankwamen werd door de politie aangeraden door te reizen of op het perron te blijven.¹³⁹ Kort daarop waren er massale vechtpartijen in Zevenaar en Beek. In het Limburgse Beek loste de politiek waarschuwingschoten.¹⁴⁰ In Meppel ontstond een vechtpartij toen een meisje uit Steenwijk, dat bij een automatisch met een enkele 'Ambonese jongens' stond te praten, door een Meppelaar werd toegeroepen: 'Vieze Steenwijkse. Heb jij ook al verkering met zo'n vieze zwarte stinkerd?'

In het pro-Molukse blad *Zelfbeschikking* van Door de Eeuwen Trouw werd geklaagd over de veelheid aan negatieve berichten en de selectiviteit in de berichtgeving. Door de Eeuwen Trouw was een Nederlandse pressiegroep die voor autonomie van de Molukken was. *Zelfbeschikking* beschreef een nos-journaal van vijf minuten. Er was veel te vertellen in die 'kostbare minuten' – falende hulpverlening in Pakistan, hongersnood, 18 verkeersdoden in één weekend – maar de nieuwslezer ving aan met: 'In Leerdam hebben Ambonnezen in een café gevochten en wat vernielingen aangericht'. Volgens *Zelfbeschikking* was het opvallend dat men koos voor 'dit verhaaltje – er zullen die avond in Nederland zeer veel kroegrellen zijn geweest'. Het blad maakte ook bezwaar tegen het feit dat de groep zo nadrukkelijk werd benoemd.¹⁴¹ In hetzelfde nummer riep *Zelfbeschikking* Molukkers op zich in het volgende jaar te onthouden van relletjes: 'Laat u niet spannen voor karretjes van hen die u nimmer zagen'.¹⁴² *Zelfbeschikking* had wellicht gelijk met de opmerkingen over tendentieuze berichtgeving; in de zomermaanden waren er veelvuldig relletjes uit verveling en in het uitgaanscircuit werd door jongeren vaak gevochten. Maar overtrokken of niet, krantlezend Nederland was in ieder geval op de hoogte van botsingen met Molukkers en het bestaan van een vermeend 'Ambonezenprobleem'.

In 1972 was er een 'complete veldslag' tussen 'Zuidmolukkers' en Italianen in Eerbeek. De moeilijkheden waren ontstaan toen een van de Italianen in een dansgelegenheid een meisje ten dans vroeg. Tientallen Molukkers gooiden enige tijd later de ruiten in van een Italiaans pension. Zestien Italianen zeiden hun werk op en vertrokken naar hun geboorte-eiland Sicilië.¹⁴³ In Waalwijk waren er rellen waarbij 'Ambonezen' op 'strafexpeditie' gingen naar een Waalwijks gezin.¹⁴⁴ In Vlissingen was er een vechtpartij bij een discotheek; de politie voerde charges uit en twee agenten raakten gewond.¹⁴⁵ Een onderzoeksgroep van de Universiteit Nijmegen waarschuwde voor ern-

stige 'rassenproblemen' met betrekking tot de Ambonezen.¹⁴⁶

Druppelsgewijs gingen er nog steeds Molukkers terug naar Indonesië. Een Nederlandse journalist sprak er de familie W. De gezinsleden klaagden over gebrek aan werk en geld, en slechte sociale voorzieningen. 'Terugkerende "Hollandse" Ambonezen' werden 'zeker niet als verloren zonen' binnengehaald. Zij waren gevlucht en degenen die bleven hadden geleden, stelden de achterblijvers.¹⁴⁷ Terugkeer leek in het krantenbericht geen aantrekkelijke optie. In de praktijk was de terugkeer naar de Molukken vrijwel opgedroogd. In Breda werden twee Molukse gezinnen door de politie weggehaald uit de 'Ambonezenwijk' omdat ze slachtoffer waren geworden van een 'volksgericht'. Tachtig jonge 'Zuidmolukkers', die volgens de krant zouden behoren tot de 'ordedienst van de RMS' hadden de gezinnen aangevallen omdat ze kenbaar hadden gemaakt naar Indonesië te willen terugkeren.¹⁴⁸ Toen de Molukkers later terecht stonden voor deze rel zei de officier van Justitie: 'De Zuidmolukkers zijn een moedig volk en verdienen onze gastvrijheid, maar dan moeten ze zich wel aan onze wetten en normen houden.' De Raadsman van de Molukkers stelde, volgens de *Volkskrant*: 'Men spreekt altijd van gastvrijheid, maar de Zuidmolukkers zijn gedwongen naar Nederland gekomen [...] men kan niet spreken van gastvrijheid.'¹⁴⁹

De voortdurend negatieve berichtgeving en nadruk op botsingen tussen Molukkers en Nederlanders, laat zien dat de Molukkers na aankomst in Nederland als 'de ander' werden neergezet. Zij waren niet langer trouwe bondgenoten maar vijanden binnen de eigen grenzen. Dit werd onderbouwd met oorlogstaal. Het koloniale beeld van de geschikte soldaat transformeerde naar vechtersbaas.

Kapingen

De kapingen vonden plaats in een tijd waarin het idee van de tijdelijkheid van het verblijf steeds meer scheuren begon te vertonen. De kapingen en gijzelingen waren geplande, grootscheepse acties. Met de gijzelingen werd aandacht gevraagd voor de RMS en de Nederlandse regering werd onder druk gezet het RMS-ideaal te realiseren. De kapingen bevestigden het beeld dat Molukkers vechtjassen waren. De Molukse treinkapingen zijn in onderzoek enigszins onderbelicht. Het belangrijkste werk – Smeets en Steijlen – benadert ze vanuit de Molukse gemeenschap en de gijzelaars, maar over de berichtgeving is weinig geschreven, met uitzondering van een publicatie uit 1982.¹⁵⁰

De kaping van de trein in Wijster kwam als een grote schok voor veel Nederlanders, maar onder Molukse jongeren was reeds vanaf 1966 meer bereidheid geweld te gebruiken om de RMS onder de aandacht te brengen. De radicalisering van de Molukse jongeren wordt wel gezien als een generatiestrijd tussen Molukse jongeren en de generatie van hun ouders, waarbij de jongeren meenden dat hun ouders zich te weinig hadden ingezet voor de realisering van de RMS. Anderzijds zochten zij vergelding voor het onrecht dat hun ouders was aangedaan en de niet vervulde Nederlandse beloften.¹⁵¹ De Molukse jongeren zagen rolmodellen in andere vrijheidsbewegingen zoals de Amerikaans *black panther*-beweging of Che Guevara in Cuba. Ze hieven hun vuisten, hadden afrokapsels en droegen baretten, zoals de *black panthers*. De RMS-beweging onder Molukse jongeren noemde zich links, net als veel andere jongerenbewegingen in deze periode.¹⁵²

De Nederlandse samenleving reageerde op de verschillende acties van de Molukkers. Dit zorgde ervoor dat meer Molukkers geïnteresseerd raakten in de Molukse zaak. Omdat Nederlanders hen vroegen om hun standpunt, verdiepten zij zich in (de geschiedenis van) de RMS, om zich een mening te kunnen vormen.¹⁵³ Veel Molukkers waren teleurgesteld in de resultaten van het gesprek tussen de Nederlandse regering en Manusama. Er was een groot aantal organisaties, demonstraties en acties, waarbij aandacht werd gevraagd voor de RMS: er waren hongerstakingen, de bestorming van het Vredespaleis en de poging in 1975 om Koningin Juliana te gijzelen.¹⁵⁴ Dit laatste werd bij toeval door de politie verijdeld. Eind 1974 ontstond er onrust vanwege uitspraken van Nederlandse politici, die stelden dat de RMS een droombeeld was en vanwege berichten van de Molukken over arrestaties en martelingen van RMS-ers in Indonesië.¹⁵⁵ Eind 1975 werden plannen gemaakt om een trein te kapen.

Op 2 december 1975 kaapten zeven Molukse jongeren een trein. Zij trokken aan de noodrem van de intercity tussen Amsterdam en Groningen en de trein stopte midden in een weiland bij het dorpje Wijster in Drenthe en niet bij een overweg zoals de kapers hadden gepland. De treinkaping in Wijster duurde twaalf dagen (van 2 tot 14 december). De wereld was bekend met het fenomeen vliegtuigkaping, maar niet met treinkaping. Opvallend is dat niet lang voor de kaping de *Leeuwarder Courant* eerst een uitgebreide bespreking publiceerde van een Amerikaanse thriller en vervolgens van de verfilming ervan – *The taking of the Pelham one two three* – waarin een treinkaping in New York centraal stond.¹⁵⁶ In september waren in Amsterdam vier Syriërs aangehouden die van plan waren op het station Amersfoort de Warschau-express te kapen.¹⁵⁷ De actie bij Wijster was de eerste werkelijke treinkaping.

De kaping in Wijster begon twee dagen voor aanvang van de rechtszaak tegen de Molukse jongeren die plannen hadden om Koningin Juliana te gijzelen. Enkele kranten wezen erop dat Moluks geweld eerder door bijvoorbeeld Buikhuisen was voerspeld. Verder werd ook de ‘treinterreur’ van Molukse jongeren, zoals het bij herhaling aan de noodrem trekken – wat door kranten aanvankelijk werd gepresenteerd als baldadigheid tijdens de Tienertoer – als voortekenen aangemerkt.¹⁵⁸ Achteraf vonden de journalisten het makkelijk voortekenen te zien.

De gijzelnemers beschikten over machinegeweren, die ze hadden verpakt als Sinterklaassurprises. De 30-jarige machinist Hans Braam werd kort na het begin van de gijzeling – ongepland – doodgeschoten. De kapers wilden vervolgens passagier Rob de Groot executeren, maar die sprong uit de trein. De kapers schoten op hem en hij deed of hij dood was, bleef 10 minuten liggen en rende toen voor het oog van de fotojournalisten naar zijn vrijheid. De kapers executeerden vervolgens de dienstplichtig soldaat Leo Butler en daarna Bert Bierling. De drie lijken lagen naast de trein en mochten van de kapers dagenlang niet worden weggehaald. Familieleden van de gijzelaars wisten niet wie er was doodgeschoten. 54 passagiers werden bijeengebracht in de voorste wagons, waarvan de ramen werden geblindeld.¹⁵⁹ De oudste gijzelaar was een 84-jarige man, de jongsten waren een 16-jarige jongen en een 17-jarig meisje. Kranten probeerden duidelijk te maken dat niet alle Molukkers de kaping steunden. *Het Nieuwsblad van het Noorden* – waarvan hoofdredacteur Ger Vaders tot de gijzelaars behoorde – zocht enkele Molukse gezinnen thuis op.

In de Zuidmolukse wijk in Assen heerste gisteravond grote verslagenheid over de trein-kaping bij Wijster. De Zuidmolukkers zaten gespannen naar de televisie te kijken om het laatste nieuws te horen over het gijzelingsdrama. Er waren enkelen bij die hun tranen nauwelijks konden bedwingen. De meeste Zuidmolukkers spraken hun afschuw uit over de actie van de terroristen. "Dat zijn geen vrijheidsstrijders. Dat zijn bandieten. Als in Nederland de doodstraf nog zou bestaan dan moesten ze die jongens zonder pardon ophangen", aldus de reactie van enkele Zuidmolukkers. "Wij worden morgen op ons werk met de nek aangekeken door onze Nederlandse collega's en ik kan die Nederlanders ook nog niet eens ongelijk geven ook", voegt een Zuidmolukker er aan toe. "Ik schaam mij dat ik een Zuidmolukker ben".¹⁶⁰

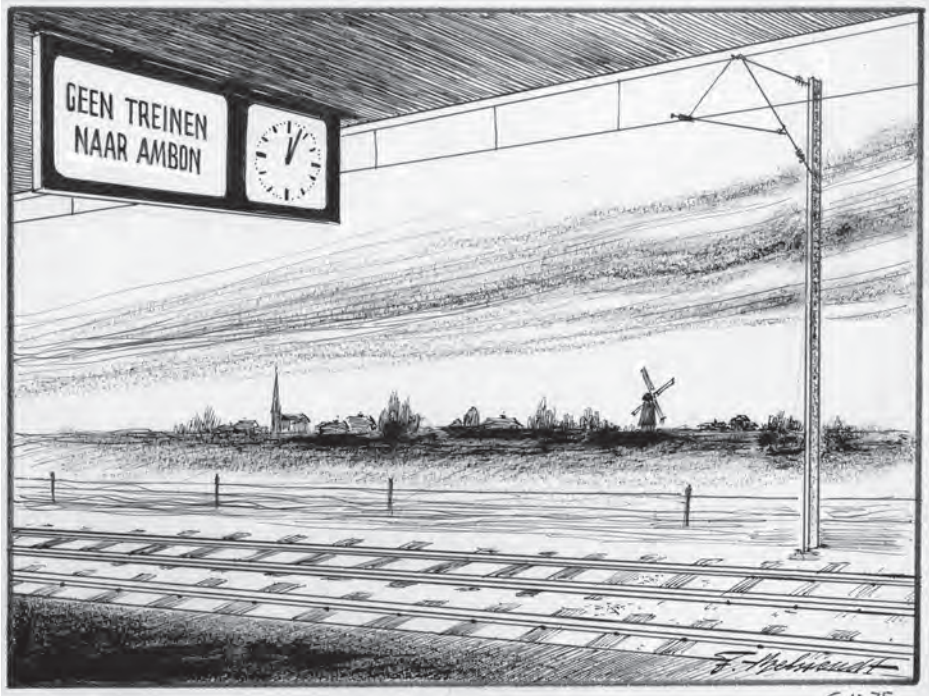
Deze inzichten in de Molukse beleving van de kapingen waren echter een zeldzaamheid.

Molukkers boden zich aan als bemiddelaar. Max Tauran, een in het Drentse Roden wonende PTT-ambtenaar, voetbalscheidsrechter en Zuidmoluks ordedienst-coördinator voor Noord-Nederland was één van hen, maar zijn voorstel werd afgewezen door het crisiscentrum. Omringd door vier Zuidmolukse lijfwachten zei Tauran tegen de pers dat hij de treingijzeling 'een begrijpelijke wanhoopsdaad vond. Met vloeken en bedreigingen reageerden de omstanders onder wie veel familieleden van de gijzelaars op die opmerking. "Kun je ze niet beter in bedwang houden, bruine klootzak. De strop voor die jongens, hang ze op aan de hoogste boom", werd er geroepen met gebalde vuisten. "De echte moordenaars zitten in Den Haag", zei Tauran nog waarop de sfeer zo dreigend werd dat hij snel een goed heenkomen moest zoeken', schreef de *Leeuwarder Courant*.¹⁶¹

Aanvankelijk waren de eisen voor de journalisten niet duidelijk. De kapers eisten dat de Nederlandse regering de RMS niet meer zag als een maatschappelijk verschijnsel, maar als een politiek zaak. Zij vroegen de RMS-zaak te bepleitten bij de Indonesische regering en de VN, en vroegen de vrijlating van de Molukkers die terechtstonden voor de plannen voor de gijzeling van Juliana. In een verklaring, gepubliceerd door onder meer *Het Parool* stelden zij:

waarom wij gewone burgers gijzelen? Hierom: omdat zij zich niet tegen de regering hebben gericht toen deze ons 25 jaar geleden en tot nu toe groot onrecht aandoet. En om aan te tonen dat, wat hier gebeurt, daar op de Zuid-Molukken elke dag kan gebeuren met ons volk wanneer ze een protest laten horen aan de Indonesische regering. [...] Volk van Nederland, wij hopen dat u uw regering tot inzicht kan brengen, zodat er rechtvaardigheid kan geschieden. Volk van Nederland, wij zijn geen moordenaars, maar om voor de toekomst van ons volk en de onafhankelijkheid van ons land te strijden zijn wij bereid om te doden en ook om te sterven.¹⁶²

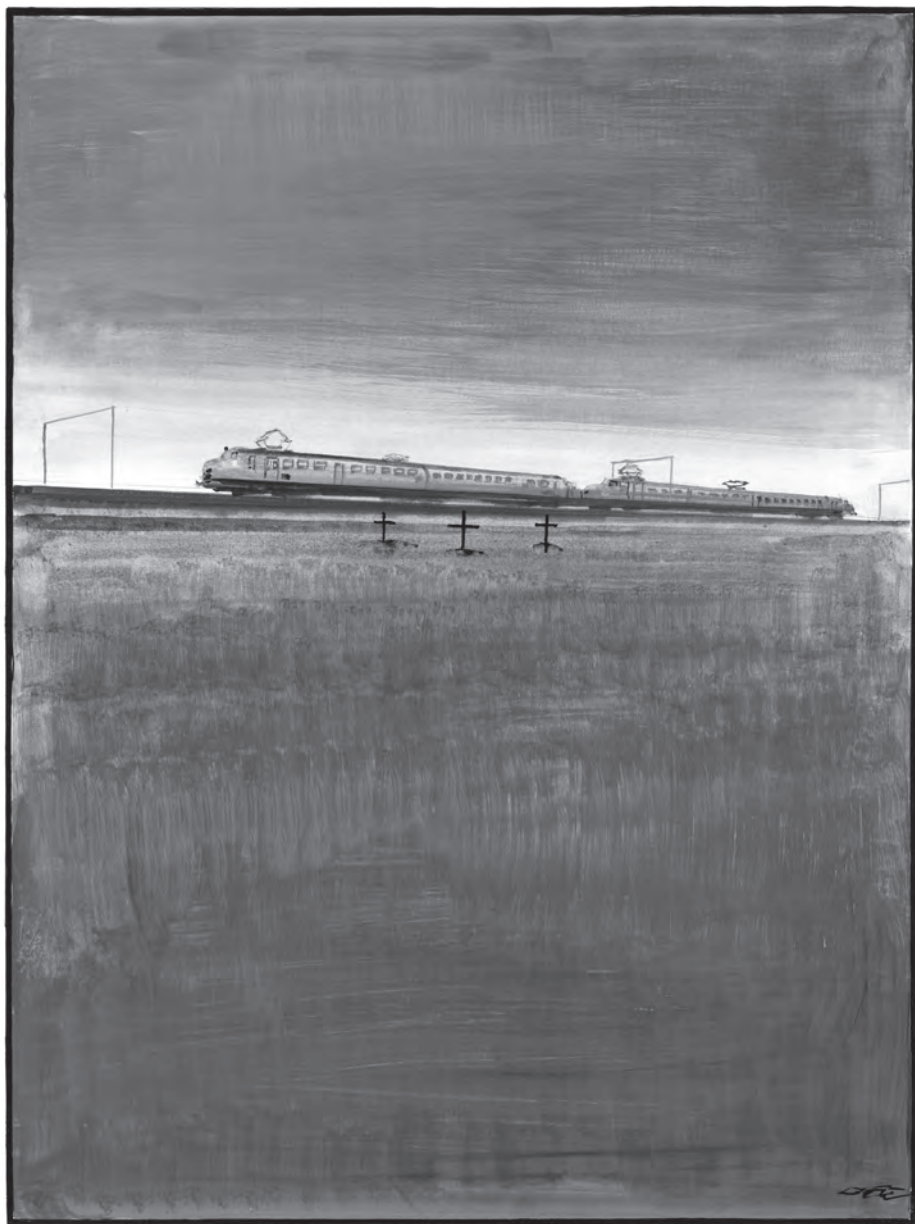
Het RMS-streven kreeg meer bekendheid onder de Nederlandse bevolking. De gijzeling was voortdurend in het nieuws en het domineerde de voorpagina's. De internationale pers besteedde er ook aandacht aan. 150 journalisten hadden zich verzameld in Beilen, waar Wijster onderviel, plus 600 soldaten en 80 pantservoertuigen. De krantenberichten waren lang en werden vergezeld van grote foto's van de trein die stil stond in het weiland, het lichaam van de machinist dat uit de trein werd gegooid en het lichaam van de gijzelaar Bierling, dat na een nekschot voorover uit de trein viel. Deze berichtgeving leidde tot een groot aantal ingezonden brieven in kranten.

De eis van de Molukse gijzelnemers in de trein was Nederlandse steun voor een eigen staat, de RMS. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Fritz Behrendt/ *Het Parool*, 6 -12-1975).

Het Parool, bijvoorbeeld, plaatste er 37. Dertien schrijvers pleitten voor harde maatregelen door de Nederlandse regering, want, zo schreven zij, Molukkers gijzelden en vermoorden onschuldige burgers en kinderen. Vijf brievenschrijvers toonden begrip, waarschuwden voor spanningen tussen Molukkers en Nederlanders en wezen op discriminatie van Molukkers. Shirley Bernardus, een Molukse scholiere, stelde in haar brief dat de Molukkers voor hun vrijheid mochten strijden. ‘Ze strijden met hetzelfde motief als de Voorlopige Revolutionaire Regering van Zuid-Vietnam, Rode Kmer, Angola, Bangis Desh enzovoort. Het Zuid-Molukse volk en regering in ballingschap hebben daarom het volste recht om in hun strijd gesteund te worden met alle aan ons beschikbare middelen.’¹⁶³ Zeven briefschrijvers richtten zich tot de journalisten. Zij hekelden de plaatsing van de foto’s van de doodgeschoten gijzelaars en de sensatie-zucht waarmee er over de gijzelingen werd bericht. In de Kamer werd hierover gedebatteerd.¹⁶⁴

Twee dagen na het begin van de treinkaping werden medewerkers en kinderen in het Indonesische consulaat in Amsterdam gegijzeld ter ondersteuning van de kaping in Wijster. Eén van de medewerkers van het consulaat vond de dood toen hij uit het raam sprong in een poging te ontsnappen. In het consulaat was een schooltje. Het feit dat er kinderen bij de gijzeling betrokken waren, werd als schokkend ervaren. De regering richtte zich op de vrijlating van de kinderen. Zij werden na een paar dagen als

De trein in het lege weiland contrasteerde het gevoel van dreiging dat in de pers werd gecreëerd. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Eppo Doeve/ *Elseviers Magazine*, 1975).

eerste vrijgelaten. Op 19 december gaven de bezetters zich over en kwam er een eind aan de bezetting. De kranten berichtten dat de toezegging dat de Nederlandse regering een gesprek aan zou gaan met de Molukse leiders de reden was voor de overgave. Smeets en Steijlen meldden dat de aanwijzingen voor represailles op de Molukken doorslaggevend waren.¹⁶⁵

De dagbladen gaven voornamelijk feitelijke informatie of schetsten de sfeer rond het consulaat en de trein. Achtergrondinformatie werd niet gegeven. Begrijpelijkerwijs werd er in de Kamer op het moment van de gijzelingen niet openlijk over een aanpak gesproken. Er werd veel aandacht besteed aan de 'bemiddelingen' of 'gesprekken' met Manusama, de weduwe van Soumokil en dominee Metiary en zijn schoonzoon Pessireron, J. de Lima en T. Kuhuwael. Zij – en met name Manusama – werden 'de Molukse leiders' genoemd, alsof de Molukkers een aparte natie waren met een eigen bestuur en alsof ze los stonden van de Nederlandse maatschappij. De term 'bemiddeling' en 'bemiddelaar' werd het meest gebruikt (in 36 van de 78 artikelen). Dit benadrukte dat het ging om twee partijen die tegenover elkaar stonden. Naarmate de tijd verstreek, werd het neutraler 'gesprek' (10) of 'contact' (11) gebruikt. De kapers gaven zich na 'bemiddeling' uiteindelijk aan Manusama over en hij droeg hen over aan de Nederlandse autoriteiten. Dit was voor de kapers en Manusama belangrijk. Manusama zei: 'De jongens hebben zich aan mijn overgegeven. En beslist niet aan de Nederlanders, door wie zij zich verraden voelen.'¹⁶⁶ De rol van de Nederlandse onderhandelars en regering in het oplossen van de gijzelingszaken verdween zo naar de achtergrond. Het einde van de kaping en de bezetting werden beschreven als een goed geregisseerd toneelstuk. *Het Vrije Volk* sprak van een 'draaiboek' van de 'finale' of 'het laatste bedrijf'; de beëindiging was de 'ontknoping' en de mariniers, onderhandelars en de regering waren 'de hoofdrolspelers'.¹⁶⁷

Termen die werden gebruikt voor de gijzelnemers waren de geografisch aanduiding 'de Zuid-Molukkers', en daarnaast ook '(trein)kapers' (67 artikelen), 'terroristen' (41), 'bezetters' (39), 'overvallers' (13), 'extremisten' (1), 'daders' (1), 'actievoerders' (1) en 'vrijheidsstrijders' (2). De term 'terroristen' benadrukte het agressieve karakter van de gebeurtenissen en rechtvaardigde de aanwezigheid van het leger. Deze term werd vooral gebruikt in de artikelen die retrospectief werden geschreven. De termen 'actievoerders' en 'vrijheidsstrijders' hadden een meer positieve connotatie. Zij werden weinig gebruikt.

De artikelen creëerden een dreiging. Dat was ook het beeld dat de regering achteraf schetste. Het rechtvaardigde haar handelen:

Vrijwel aanstands nadat de actie in Beilen begonnen was stond vast dat de daders bereid en in staat waren te doden. Dit heeft een drukkende last gelegd op al degenen die verantwoordelijkheid droegen voor het tot een einde brengen van deze zware inbreuken op de rechtsorde. [...] Intussen was elke dag er een te veel. Met name in Beilen waren al vrij spoedig drie slachtoffers gevallen. De beduchtheid dat de overvallers in staat waren meer executies te verrichten groeide; het aan de gegijzelden toegevoegde leed werd met de dag ernstiger. De kans dat de overvallers weloverwogen of door paniek verderf zouden zaaien tengevolge waarvan moest worden ingegrepen, was niet gering. Evenmin de kans dat de contacten op niets zouden uitlopen, althans zó lang zouden worden gerekend dat een ingreep tenslotte onvermijdelijk was. Met het oog op deze mogelijkheid zijn al van het begin af plannen gereed gemaakt om in voorkomende gevallen te redden wat dan nog te redden viel.¹⁶⁸

De internationale pers was in grote getale aanwezig om verslag te doen van de kapingen. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Opland, *de Volkskrant*, 5-12-1975).

De Volkskrant en *nrc* konden enig begrip opbrengen voor de acties en gebruikten veelvuldig de term *tragedie*. De Molukkers waren ‘verblind door hun ideaal’ en streefden ‘onrealistische doeleinden’ na.¹⁶⁹ Tessel Pollmann schreef in *Vrij Nederland*, de uitzichtloosheid benadrukkend: ‘De Molukkers waren afgezet op een tussenstation waar geen enkele trein meer langskwam’.¹⁷⁰ *De Telegraaf* sprak over terroristen en ‘verblinde fanatici’. ‘De Zuidmolukse terroristen in Beilen en Amsterdam zijn jong, fanatiek en primitief ingesteld.’¹⁷¹ Uit de krantenberichten ademen een sfeer van dreiging en machteloosheid. De dreiging komt naar voren in de stilte en de passiviteit van journalisten, familieleden en omwonenden, die niets anders konden doen dan wachten. Dit werd onderstreept door beschrijvingen van de stilte en de verlatenheid van de omgeving. Er was onzekerheid over de gezondheid van de gijzelaars en het was nooit duidelijk wat de volgende stap zou zijn van de kapers of de regering en wanneer en hoe het einde zou zijn. Hierbij werden de woorden ‘vrees’, ‘spanning/gespannen’ ‘dreiging’, ‘angst’, ‘kwelling’, ‘martelling’, ‘grimmig’, en ‘spookachtig’ gebruikt. Over de afloop was de autoriteiten somber gestemd en dat werd overgenomen door de journalisten. De passiviteit en het stilstaan van de trein in het weiland hadden gevolgen voor manier waarop er gesproken werd over de ‘vastgelopen’ onderhandelingen: er zat ‘weinig beweging’ in de zaak.¹⁷² De uitzonderingen die de regel bevestigden waren de berichten van ontspannen dagjesmensen en ‘kapingkijkers’ en interviews met opgetogen uitbaters van de plaatselijke horeca, die goede zaken deden. Daarnaast was er de meer actieve spanning waaronder het beeld van Nederland in staat van oorlog met de Molukkers. Er was veel aandacht voor de pantserwagens, de ‘legermacht’, het ‘wapenarsenaal’ van Nederlandse en Molukse zijde en de afzetting van de omgeving. Wijster/Beilen en de Amsterdamse wijk van het consulaat werden ‘legerplaats’, ‘vesting’ en ‘in staat van beleg’, ‘belegering’ genoemd.¹⁷³ *Het Vrije Volk* schreef:

Het grasveld achter het Beilense gemeentehuis begint inmiddels grote gelijkenis te vertonen met een militair vliegveld. Met grote regelmaat dalen en landen helicopters op het zwaar bewaakte terrein. In Beilen zelf reageert de bevolking spontaan op de belegering.¹⁷⁴

Er werd weinig aandacht besteed aan de houding van de Molukse gemeenschap. Van de 310 artikelen bevatten er achttien een reactie van de Molukkers. Er kwamen vooral Molukse jongeren aan het woord in de Nederlandse kranten, die dezelfde standpunten innamen als de kapers. Manusama en Metiary werden veelvuldig geïnterviewd. Nederlanders werden niet gevraagd naar hun mening. Een belangrijk thema was de angst voor represailles van Nederlanders en de woede om het verscherpte toezicht op de Molukse woonwijken en controles van Molukkers op straat. Molukkers die de kapingen scherp afkeurden, kwamen niet aan het woord, maar slechts Molukkers die het geweld en de moorden afkeurden, maar het streven van de kapers ondersteunden. Smeets en Steijlen vonden in hun onderzoek dat het grootste deel van de Molukse gemeenschap begrip had voor de acties.¹⁷⁵ Zij ondersteunde de doelen, hoewel de meeste Molukse organisaties de manier waarop de jongeren probeerden die te realiseren afkeurden. Molukkers werden door kritische vragen van Nederlandse vrienden en collega's gedwongen om stelling te nemen ten aanzien van de RMS en de Molukse ordediensten.¹⁷⁶ Molukkers werden ook geconfronteerd met discriminatie.

Na het einde van de treinkaping en de bezetting van het Indonesische consulaat overheerste begrip. Gijzelaars uit de trein in Wijster werden uitgebreid geïnterviewd en zeiden begrip te hebben voor de acties van de Molukse jongeren.¹⁷⁷ De bejaarde mevrouw Barger gaf voor het oog van de camera's een van de kapers een afscheidszoen, bij haar vrijlating nog voor het einde van de gijzeling. Kranten schreven met verbazing over een 'soort verbroedering' die er gaande leek te zijn tussen de kapers en gijzelaars.¹⁷⁸ De gijzelaars en gijzelnemers van het Indonesische consulaat namen huilend afscheid van elkaar toen de gijzeling eenmaal was afgelopen.¹⁷⁹ Deze verbroedering zou bij latere gijzelingen het Stockholmsyndroom genoemd worden, naar de verbroedering die zich voordeed tijdens een zesdaagse gijzeling in een Zweedse bank in 1973. Ten tijde van de treinkaping in Wijster leek of het syndroom nog niet bekend was in Nederland (het woord werd niet gebruikt in de kranten) en de berichten wekten slechts het beeld van begrip. De gijzelaars gaven van de Molukse gijzelnemers een positief beeld. De schuld werd door hen – en door veel journalisten – gelegd bij de Nederlandse regering. *Nieuwsblad van het Noorden*-journalist en gijzelaar Ger Vaders was een belangrijke verwoorder van deze beschuldiging.¹⁸⁰ 'Medicus' Hans Prins, die zich tijdens de gijzeling had ingezet voor de verzorging van de gijzelaars, sloot zich bij hem aan. Deze twee welbespraakte personen gaven kritiek op het beleid van de Nederlandse overheid. Vaders' dagboek van een gijzelaar, dat over vijf pagina's in het *Nieuwsblad van het Noorden* verscheen, werd overgenomen door een groot aantal andere Nederlandse en buitenlandse kranten (waaronder *Der Stern*, *Paris Match*, *the National Enquirer* en *The Daily Mail*). De gijzelaars hadden zich in de steek gelaten gevoeld door de Nederlandse regering tijdens de gijzelingen, net als de Molukkers. De Molukkers waren voor de tweede keer in de steek gelaten door de Nederlandse regering. Het beeld van de gijzelnemers dat uit de interviews naar voren kwam, was dat van getormenteerde mannen die psychisch bijna instortten en een vriendschapsband opbouwden met de gijzelaars.¹⁸¹ Prins zei in meerdere interviews:

Het waren echt geen koele kikkers. De jongen die zo te zien een zeker overwicht op de hele groep had, Paul S., zat donderdag na een gebedsdienst bij mij op schoot te huilen. [...] Het waren geen criminele jongens, er waren er zelf drie bij die ik graag tot mijn kennis-senkring zou willen rekenen. Als ze straks in gevangenschap zitten wil ik ze graag bezoeken als dat kan.¹⁸²

Naar aanleiding van de rechtszaak die volgde schreef *Trouw* dat 'ook beide gijzelaars die als getuigen optraden [de gijzelnemers] een vriendenhand ten afscheid' gaven.¹⁸³ De Nederlandse regering werd als de schuldige aangewezen van de kapingen. Een gijzelaar zei: 'wij werden twee dagen lang belazerd, zoals de Zuidmolukkers vijftientig jaar belazerd zijn door de Nederlandse regering'.¹⁸⁴ De regering had problemen in de Molukse gemeenschap niet eerder gesignaleerd, stelden de gijzelaars. De regering deed te weinig om de kapingen tot een goed einde te brengen en tijdens de kaping waren er te veel dingen misgegaan volgens de gijzelaars (geen bestek, soms geen eten). De kritiek leidde tot Kamervragen en debat, die vervolgens weer uitgebreid in de kranten werden beschreven. De regering verweerde zich – bestek en eten waren wel geleverd maar niet door de kapers afgehaald – maar dat had nauwelijks effect. Beschuldigingen van gijzelaars en Molukkers betreffende een falende overheid vielen samen en versterkten elkaar.

Een vergelijking met de internationale pers maakt duidelijk welke keuzes er in de Nederlandse berichtgeving werden gemaakt. Een verklaring voor het verschil met de Nederlandse berichtgeving was dat de buitenlandse pers zich veel meer gedwongen voelde om uitleg te geven over de groep en de achtergronden van de kapingen. De Nederlandse pers richtte zich op andere vraagstukken. De kapingen brachten zo'n schok te weeg, dat werd gevraagd waarom dit de Nederlanders overkwam. De Nederlandse pers ging er stilzwijgend vanuit dat de Nederlanders wel wisten wie de Molukkers waren. Hierdoor was er minder aandacht voor achtergrond en meer voor details. De vergelijking met de internationale pers is zo interessant omdat het één van de weinige debatten is, die ook door de internationale media is verslagen. De *Washington Post*, *New York Times*, *The Guardian* en *Observer* plaatsten in totaal 44 artikelen. Het beeld van de Molukkers en van de gijzelingen dat daaruit naar voren kwam, was wezenlijk anders dan in de Nederlandse pers. Deze kranten noemden de kapers vooral 'gunmen' (gewapende mannen) (18) en 'terrorist' (16). Vanaf 12 december werd de term 'guerrillas' gebruikt in de Amerikaanse kranten, een term die de Nederlandse pers niet gebruikte.¹⁸⁵ Deze termen benadrukten het agressieve karakter van de kapers, meer dan het neutrale 'Zuidmolukkers', dat de Nederlandse kranten veelal gebruikten. De Nederlandse kranten gingen er van uit dat het lezerspubliek wist hoe de Molukkers eruit zagen. In de Britse en Amerikaanse pers werden de Molukkers beschreven als klein, 'zwart' met een 'afro haircut', die in uiterlijk veel verschilden van andere Indonesiërs.¹⁸⁶ De Amerikaanse kranten identificeerden de Molukkers met de *Black Panthers*. De Britse kranten *Observer* en *The Guardian* benadrukten vooral de Aziatische afkomst van Molukkers door ze 'East Asians' te noemen en vergeleek ze met de Britse *Gurkhas* (soldaten in het Britse koloniale leger in India). Ze legden een verband tussen het Nederlandse en het Britse koloniale verleden. De Molukkers werden beschreven als 'sons of former Dutch colonial soldiers who won a reputation for ferocity matching that of the

Gurkhas in the British army'.¹⁸⁷ Omdat er in de Britse en Amerikaanse kranten meer achtergrondinformatie over de Molukkers werd gegeven, werden de historische wortels van het conflict vaker uitgelegd dan in Nederlandse kranten. Een derde van de onderzochte artikelen, vooral uit de *New York Times*, beschreef het koloniale verleden en noemde het dienstbevel van 1951 als oorzaak van de kapingen. Een tweede verschil tussen de Nederlandse en de buitenlandse pers, was dat in de Britse en Amerikaanse pers een actiever en daadkrachtiger beeld van de Nederlandse regering werd neergezet. De Nederlandse regering gaf niet toe aan de eisen van de kapers en bleef bij de eis van vrijlating van alle gijzelaars. Minister van Justitie Van Agt stelde dat de regering bereid was om geweld te gebruiken. In de Nederlandse kranten werden deze punten toegeschreven aan het beleids- of crisiscentrum en werd meer aandacht besteed aan de bemiddeling van Molukse leiders, waardoor de Nederlandse regering passief leek. Waar in de Nederlandse pers het brengen van voedsel en dekens voor de gijzelaars als afwachtend en weinig daadkrachtig werd gezien, was het in de internationale pers juist een slimme tactiek. *New York Times* signaleerde het verschil in verslaggeving:

In the Dutch press the dominant tone has been one of somber self-examination and calls for calm. The conservative *Telegraaf* of Amsterdam termed the attackers 'gangsters' and the killings 'executions'. But most other dailies talked of hopelessly desperate youths and assigned some blame for the situation to the older South Moluccans, who had fought for the Dutch with the hope of independence, and to the Dutch government, which they said had ignored the political problem.¹⁸⁸

Het verschil tussen *De Telegraaf* en *Het Vrije Volk* en *Het Parool* is minder groot dan in dit citaat wordt gesteld (in de Nederlandse pers werden de moorden ook 'executies' genoemd en de gijzelnemers 'terroristen'). De schuld werd wel bij de regering gelegd door te spreken van nalatigheid.

Er zijn weinig Kamerdebatten gevoerd naar aanleiding van de kapingen. Op 12 februari 1976 is er in de Kamer over gesproken, waarna het nog driemaal zijdelings ter sprake kwam, zoals bij de behandeling van de nationaliteit van de Molukkers in september 1976. Er werd vooral gesproken over het voorkomen van gijzelingen in de toekomst en minder over de mogelijke oorzaken. In de Kamerdebatten werden de gijzelingen 'terreuracties' genoemd ter rechtvaardiging van het handelen van de regering.¹⁸⁹ In de nasleep van de gijzeling ging het in kranten vooral over de fouten die waren gemaakt en de nazorg voor slachtoffers. De zeven kapers kregen ieder veertien jaar celstraf. Kaper Eli Hahury pleegde in 1978 zelfmoord in de gevangenis.

Per saldo was het opvallendste dat uit de krantenartikelen naar voren kwam een zekere mate van begrip. Dit veranderde door de treinkaping bij De Punt en de gijzeling van schoolkinderen in Bovensmilde in 1977.

Op 23 mei 1977 kaapten acht Molukse mannen en een vrouw een trein bij De Punt en gijzelden vier Molukkers 105 kinderen en vijf onderwijzers van een lagere school in Bovensmilde. De treinkaping duurde 20 dagen. De Tweede Kamerverkiezingen stonden voor de deur; die werden vanwege de gijzelingen niet uitgesteld. Dit keer kwam de trein wel tot stilstand vlakbij een spoorwegovergang, zoals bedoeld. 45 kinderen, ouderen, vrouwen en 'alternatief gekleden' werden onmiddellijk vrijgelaten. 45 passagiers bleven in de trein achter.

De gijzeling van de schoolkinderen deed veel stof opwaaien. De Molukse kinderen van de school werden meteen vrijgelaten. Een schoolklas die met de schoolmeester net terug kwam van een gymles buiten het schoolgebouw ging het schoolgebouw niet meer in omdat een kind riep: 'Daar zijn Zuidmolukkers met geweren'.¹⁹⁰ Drie dagen na het begin van de gijzeling van de schoolkinderen werden de gordijnen voor de ramen opengeschoven. Tien tot vijftien kinderen verschenen voor het raam, met achter hen Molukkers met hun wapens in de aanslag. De kinderen scandeerden enige minuten: 'Van Agt, wij willen leven, Van Agt wij willen leven' en toen werden de gordijnen weer dichtgeschoven. Moeders op het plein begonnen te huilen.¹⁹¹ Na vijf dagen gijzeling werden de kinderen vrijgelaten, naar verluid omdat ze voedselvergiftiging hadden opgelopen door het eten dat aan de gijzelaars en gijzelnemers was verstrekt. 'Zelden zijn braakneigingen met zoveel dankbaarheid begroet', schreef het *Nieuwsblad van het Noorden*.¹⁹² De kinderen verlieten de school gehuld in grote dekens, die achter hen aansleepten. De leraren werden tot het einde toe vastgehouden.

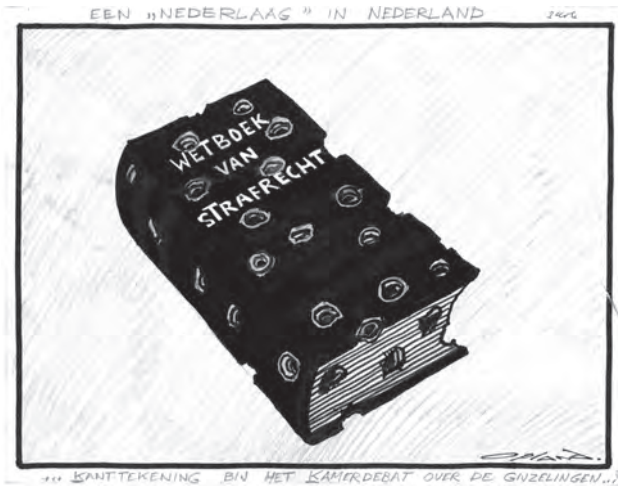
Op 11 juni werd met inzet van mariniers en de luchtmacht de passagiers van de trein en de leraren in de school ontzet.¹⁹³ De school werd geramd met een pantserwagen. De trein werd doorzeefd met 15.000 kogels terwijl zes Starfighters laag over de trein vlogen. Zes treinkapers en twee passagiers werden gedood. De gedode kapers werden onder massale belangstelling begraven. De overige kapers kregen celstraffen van zes tot negen jaar. Er waren nu geen welbespraakte gijzelaars die het voor hun gijzelnemers opnamen.

Het meest opvallende in de krantenartikelen, is de verrassing en verontwaardiging over de gijzelingen, naast de sfeer van spanning en dreiging. De beschrijving van de omgeving – verlaten, geen geluid, geen beweging, een roerloze trein – onderstreepte dit:

maar bijna de hele dag bleef het vooral angstwekkend stil op en rond het schoolplein. Een stilte, die slechts werd overstemd door vogelgetjilp en hondegeblaf.¹⁹⁴

Deze artikelen werden ondersteund door beeldmateriaal van de trein in het weiland.

De situatie was 'griezelijk', 'onheilspellend', 'onwezenlijk', 'angstig', 'broeierig'. Hier was stilte niet synoniem aan rust maar aan dreiging en aan de stilstand in het proces. Als contrast waren er de hoorbare schoten, die werden gelost door de kapers en de onhoorbare innerlijke wanhoop en gespannen sfeer onder de ouders en andere familieleden van de gijzelaars. De uitzichtloosheid van de situatie werd benadrukt: bemiddelaars brachten de zaak niet verder, wijken en straten bleven afgesloten van de buitenwereld, en gijzelnemers losten schoten. Termen die werden gebruikt om dit te benadrukken, waren 'hopeloos', 'impasse', 'muurvast', 'pessimisme', 'machteloosheid', 'radeloosheid', en 'martelende uren van onzekerheid'. De berichtgeving was gericht op sfeerbeelden en de mogelijke psychische gevolgen voor de gijzelaars. Er werd weinig aandacht besteed aan oorzaken of aanleidingen. Er werden wel vergelijkingen getrokken met de kaping van 1975. Geconcludeerd werd dat er toen veel meer begrip was (ontstaan) voor de Molukse zaak. In 1977 werden de tegenstellingen juist groter. De *Volkskrant* besteedde in vergelijking met de andere kranten opvallend weinig aandacht aan de kapingen en had vooral aandacht voor de verkiezingen en de formatie. De gebruikte termen waren in deze krant ook neutraler. Er werd gesproken van 'be-

Van Agt had het gebruik van geweld om de kaping te beëindigen den 'nederlaag' genoemd. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Opland, *de Volkskrant*, 23-6-1977).

zetters', 'overvallers of 'actievoerders' en de krant noemde het een 'gijzelingsactie', terwijl *De Telegraaf* het had over 'drama' en 'oorlog' en opvallend vaak over 'terroristen' (33 keer in *De Telegraaf*, tegen één keer in *de Volkskrant*). Met name in *Het Vrije Volk* en *De Telegraaf* werd de indruk gewekt dat er sprake was van een soort oorlogssituatie.

Het werd ook expliciet een oorlogssituatie genoemd. Er werd door de spoorwegen een 'Molukkers-alarm' ingesteld, waarbij alle treinverkeer werd stilgelegd als Molukkers werden gezien bij stations of het spoor. In de praktijk was dit alarm minder spannend en rigoureuus. Het gebruik van geweld zag Van Agt als een 'nederlaag'. De gijzelingsacties werden beschreven als een oorlog met de Molukkers. Aan hen werden kenmerken toegeschreven die hoorden bij een vreemde en vijandige natie: Molukkers hadden hun eigen ordediensten (soort eigen leger) en hielden militaire oefeningen, streefden naar een eigen staat, hadden een eigen president en ministers en onderhielden diplomatieke betrekkingen met het Afrikaanse land Benin, dat als enige de RMS had erkend. Inzet van soldaten tijdens de gijzelingen en bij de ontzetting van trein en school creëerden een oorlogssfeer:

Terwijl straaljagers in gierende duikvluchten afleidingsmanoeuvres uitvoerden, opende een peloton van 30 man mariniers om vijf minuten voor vijf vanmorgen onder dekking van 35 scherpschutters van de Bijzondere Bijstandseenheid de aanval op de trein. Tegelijkertijd rukten 13 pantserwagens en 55 mariniers op naar de school in Bovensmilde.¹⁹⁵

De oorlogsretoriek was echter minder aanwezig dan bij de kaping in 1975. Kamerlid Drees (DS'70) legde een verband tussen de koloniale beeldvorming van de Molukse militair en de gewelddadige kapers, met gebruik van oorlogstaal:

Een ander triest aspect is, dat de doden die vallen, een gevolg zijn van de doodsverachting aan Zuidmolukse zijde, die vroeger zo'n positief element vormde in hun militaire werk. Wat voor lessen zijn er te trekken? Hoe kan een veiliger toekomst worden bereikt? Ongevoelig beleid houdt grote gevaren in. Het voortdurend geïsoleerd wonen van vele Zuid-Molukkers, levend in een streven naar een eigen staat in de Indonesische archipel, waarbij een aantal jongeren meent, dat die strijd moet beginnen met aanvallen op Nederlanders,

is onaanvaardbaar. Dit zou betekenen, dat binnen Nederland een vijandelijke mogendheid in een vesting zou leven, bereid om op elk moment Nederlandse doelen aan te vallen.¹⁹⁶

Hier werd duidelijk het verband gelegd met het koloniale leger waarin de Molukkers hadden gediend. Van het koloniale verleden, het soldatenleven werd een cultureel aspect gemaakt. In slechts vier artikelen werd het koloniale verleden en de eeuwenlange trouw als een argument gebruikt voor begrip voor de Molukse acties. In de *Kamer* werd het gebruikt in het debat omtrent de kapingen door Drees (DS'70). Hij zei:

Het is ook zo triest, omdat de verhouding tussen Zuid-Molukkers en Nederlanders, hoewel meer gemengd dan soms wordt gedacht, eeuwenlang in vele opzichten goed is geweest. Veel Zuid-Molukkers hebben alles geofferd voor het bestuur van Nederlands-Indië en daarmee natuurlijk voor een Nederlands belang.¹⁹⁷

Hoekstra (CPN) stelde dat deze kapingen het gevolg waren van het koloniale verleden:

Als belangrijkste punt willen wij naar voren brengen dat politiek gezien de gebeurtenissen in Drenthe opnieuw een confrontatie betekenen met de naweeën van de koloniale politiek, met de resten van het KNIL. Het is op een pijnlijke manier duidelijk geworden dat het bestrijden van een voortwoekering uit een koloniaal verleden niet kan gebeuren door politieke krachten die daarmee in het verleden verbonden waren en zich daarmee ook nu nog solidair verklaren. Iedereen kent de geschiedenis van de Zuid-Molukkers. Iedereen weet hoezeer hier valse illusies zijn gewekt, juist door rechtse politici. [...] Zo is als het ware een enclave uit het koloniaal verleden in Nederland ingebouwd, waarbinnen krachten zich ontwikkelden die zich voorbereidden – gezien de feiten – op terreur tegen de Nederlandse bevolking, zoals dat bij herhaling in de praktijk is gebeurd.¹⁹⁸

In de weekbladen werd achtergrondinformatie gegeven. De mogelijke oorzaken van de tweede gijzelingsactie werden onderzocht. De gijzelnemers werden voornamelijk (Zuid)Molukkers genoemd (25 keer) en terroristen (12 keer) en Ambonnezen (4 keer), bruine Nederlanders (1) en Molukse Nederlanders (1). In de terminologie overheerste nog steeds de geografische aanduiding, al kwam de term 'terroristen' meer voor dan in 1975. Mogelijke oorzaken die werden genoemd waren een intern conflict binnen de Molukse gemeenschap, tussen aanhangers van Manusama en Metiary. *Vrij Nederland* stelde dat 'rechts' te lang aan de belofte van een eigen staat voor de Molukkers had vastgehouden. De *Groene Amsterdammer* meende dat Molukse jongeren meer geïsoleerd waren geraakt en niet wilden integreren en *Accent* stelde dat hun eeuwenlange trouw in het koloniale leger en hun rol in de Tweede Wereldoorlog van belang was geweest.¹⁹⁹

Net als bij de kaping in Wijster was er een grote groep journalisten neergestreken in de nabijheid van de gekaapte trein. Omdat er weinig gebeurde, na de eerste dagen, was het moeilijk de aandacht vast te houden. De journalisten verplaatsten zich van het weiland naar de kroeg en interviewden elkaar. De kapers speelden een partijtje slagbal naast de trein. De omroepen gingen terug naar hun oorspronkelijke programmering, die ze bij aanvang van de gijzelingsactie hadden opgeschort, en gingen weer comedy-series uitzenden.

Opvallend in de internationale pers is dat, in tegenstelling tot in de nationale pers, wel het koloniale verleden belangrijk werd gemaakt. Voor de analyse zijn 84 artikelen gebruikt uit *New York Times*, *Washington Post*, *Guardian* en *Observer*. In 39 artikelen

was het koloniale verleden het belangrijkste en meest gebruikte argument. In dertien artikelen werd gesteld dat zij in de koloniale periode loyale soldaten waren in het koloniale leger.

The Washington Post was fel en afwijzend ten aanzien van de Molukkers en hun doelen. Ze hadden ‘a school full of children’ bezet ‘a particular ugly innovation in the techniques of terrorism.’ De krant benadrukte het onrechtvaardige en het onzinnige van de actie, verweet de Molukkers in Nederland lafheid – ze zouden hun strijd moeten strijden in Indonesië – en verbond de strijd en passant met de Koude Oorlog:

The confrontation verged on the surreal: the sober and cautious Dutch police, relying on experience and psychiatric advice to deal with the politics of the irrational [...] The South Moluccans, a remnant of a dissolving empire, came to Holland in the late 1940s and lived there now as a small and isolated minority – racially different, visibly separate, unassimilated. The original immigrants come to Holland as a refugee. It's the next generation, nearly all of them born in Europe, that is producing the gunmen. The terrorists' idea of extracting an independent South Moluccan republic from the Dutch is a fantasy since the Moluccan Islands are now part of Indonesia. [...] It's all taking place in Holland which is about as far from the South Pacific as you can get [...] It's not hard to imagine how the tough and heavy-handed military government of Indonesia would deal with this kind of terrorist challenges in the Moluccas themselves. Terrorism occurs only where governments put a high price on life and civil liberties. You may have noticed that nobody seems to try taking hostage in [...] Eastern Europe.²⁰⁰

New York Times besteedde aandacht aan de gevolgen die de acties op de Molukken konden hebben:

“Those terrorists in Holland are stupid” a Moluccan student said, grinding a fist into his palm. Asserting that they “will only hurt us”, he voiced fears that terrorism in the Netherlands by South Moluccans trying to win independence for their island homeland from Indonesia would lead to a new roundup in these islands by Indonesian authorities.²⁰¹

Amerikaanse en Britse kranten schetsten na het einde van de gijzeling een dreigende sfeer, maar gaven ook een beeld van compassie. *New York Times* beschreef hoe, na het einde van de gijzeling in Molukse woonwijken, Molukse vlaggen werden uitgestoken. ‘A young mourner in Assen’ verklaarde: ‘We should not mourn their passing: Our revolution might ask a lot more victims among our sons and daughters, but this will not stop us from realizing our freedom’. De krant beschreef twee jonge Molukkers, die rondhingen voor een flatgebouw: ‘They had large brown eyes, black hair and nutmeg skin and might have looked more at home in a South Seas movie than framed in front of brick apartment house in Europe. Judging by the mistrust on their faces, they were aware of their difference.’ De krant voegde eraan toe: ‘There is widespread opinion among the Dutch that the Moluccan cause is hopeless’.²⁰² *New York Times* zag ook protest:

A funeral for six young South Molluccans killed in the breakup of a train hijacking became a dramatic political protest today. Thousands of their countrymen – estimates ranges from 3,000 to 10,000 – turned out for a memorial service at the South Moluccan Evangelical Church to mourn the five men and one woman killed by Dutch marines in a predawn raid Saturday that ended a 20-day siege. [...] The size of the crowd was an unmistakable mes-

sage to the Dutch Government that the extremists in the Moluccan community have many sympathizers. The funeral was nonviolent, but the attitude of the mourners was grim and determined. Many expressed the same sentiments as a middle-aged man at the grave site who said; "I hope the Government no longer takes us as a joke. This is a good thing because it will make the Government take us seriously".

The mourners ranged from children to the elderly. Almost all wore black or dark brown and the procession was chilling as it moved noiselessly across the flat landscape.²⁰³

De kapingen, en de spanningen tussen Nederlanders en Molukkers die dit tot gevolg had, leidden er toe dat het debat over de positie van de Molukkers in Nederland niet langer werd uitgesteld.²⁰⁴ De conclusie van de regeringsnota over 'de problematiek' van de Molukkers die volgde, was dat de Nederlandse overheid de Molukkers als een culturele minderheid erkende en hen de ruimte gaf de eigen identiteit te behouden en te beleven.²⁰⁵ 'Een handhaven van het isolement leidt tot wantrouwen en onbegrip, zulks tot schade niet alleen van de Molukse minderheid zelf maar ook van de samenleving in wier midden zij verblijf houdt.'²⁰⁶ De communicatie met en over Molukkers was echter al jaren daarvoor geïntensiveerd en de kapingen versterkten deze ontwikkeling. Een voorbeeld was de commissie Köbben-Mantouw, die voorgezeten werd door de Nederlandse cultureel-antropoloog Köbben en de Molukse Maatschappelijk Werker Mantouw. De regeringsnota kon al zo snel na de kaping worden gepresenteerd omdat er al voor die tijd een ambtenaar was vrijgemaakt om historisch onderzoek te verrichten.

Termen als terroristen en de oorlogsretoriek legden de verantwoordelijkheid bij de groep, maar in de kranten werd ook sympathie geuit en werd de schuld bij de overheid gelegd. In de buitenlandse kranten was het beeld anders. Daar was meer nadruk op geweld en terrorisme. In feite was de Nederlandse reactie op het geweld redelijk mild en begrijpend. Dit kan hebben gelegen in het feit dat Nederlanders toch wel sympathiek stonden ten aanzien van het RMS streven door de eerdere beeldvorming van de Molukkers als trouwe, Nederlands-gezinde christelijke militairen en hun strijd voor een eigen staat in het Islamitische Indonesië.

Conclusie

De mate van kennis over de premigratoire, koloniale situatie van de migrantengroep (in casu de Molukkers) bij Nederlanders, bepaalde de ruimte voor de actoren in het debat om de kiezende uit verschillende discursieve strategieën en uiteindelijk ook de beleidsruimte. Zoals bleek uit hoofdstuk 2, was in Nederland de kennis over Indië groot en gedetailleerd. De kennis over Molukkers was echter beperkter dan die van Indische Nederlanders. In de Nederlandse pers en politiek werd de nadruk gelegd op het feit dat de Molukkers 'inlanders' waren geweest in de kolonie, hadden gediend in het koloniale leger en dat zij uitermate geschikt waren voor het militaire leven. Ook hun trouw aan de Nederlandse vlag was een belangrijk punt. De groep zelf identificeerde zich met dit beeld en met de kolonisator en rechtvaardigde daarmee zijn geprivilegieerde positie ten opzichte van andere 'inlanders'. Het Nederlandse gezag ondersteunde dit om de loyaliteit van de groep te waarborgen. Het beeld van dappere

Door de tweede kaping was het begrip na de eerste kaping verdwenen. Bron: Persmuseum, Amsterdam (Peter van Straaten/ *Vrij Nederland*, 18-3-1978).

soldaat in koloniale periode had tot doel aan te sluiten bij het beeld van de kolonisator van 'echte mannen' en van loyale onderdanen, om werving van koloniale soldaten zeker te stellen en hun loyaliteit in de strijd te waarborgen. Na dekolonisatie viel deze functie weg met de ontbinding KNIL. Het werd echter gereproduceerd in de postkoloniale context vanwege de herkenbaarheid en geloofwaardigheid van het beeld. Het was een (bewuste of onbewuste) strategische keuze. Het kon zowel positief als negatief worden gebruikt. Een deel van de groep bleef veel waarde hechten aan het beeld van dappere soldaten, door de eeuwen trouw aan de Nederlandse koningin en vlag. Zij maakten aanspraak op de morele verantwoordelijkheid en schuld van Nederland om hen te steunen, hetzij in de vorm van een eigen staat, hetzij in de vorm van ondersteuning en zorg in Nederland. Het was tevens een manier om zich af te zetten tegen de Indonesiërs.

Een pressiegroep zoals de Stichting Door de Eeuwen Trouw en bepaalde (confessionele) politici als Welter hamerden op de eeuwenlange trouw van de Molukse soldaten aan de Koningin en de Nederlandse driekleur en de verplichting en schuld die dat

voor Nederland met zich mee bracht. Op basis daarvan werd gesteld dat de Molukkers recht hadden op Nederlandse steun en verzorging, zowel bij de opvang in Nederland als bij het bereiken van een eigen Molukse staat. Tot de instelling van de zelfzorg in 1956 zorgde de Nederlandse overheid inderdaad voor huisvesting, voedsel, verwarming en zakgeld. Steun aan de Molukse staat heeft Nederland echter nooit gegeven, tot grote frustratie van de groep. Het stereotype soldatenbeeld kwam herkenbaar terug in het debat over de kapingen. Tijdens de eerste kaping in 1975 overheerste nog enige mate van begrip voor de acties van de Molukkers. Hoe langer de Molukkers in Nederland waren, hoe kleiner de kans dat zij zouden terugkeren. Journalisten en politici waren daarom oplossingsgericht. Het heldenbeeld van de Molukse soldaat uit de koloniale periode resoneerde na.

Een tweede punt was dat de vermeende tijdelijkheid van het verblijf leidde tot een segregatiebeleid ten aanzien van deze groep. Dit werd op discursieve wijze gerechtvaardigd: de gastenretoriek en een retoriek die lijkt op het vertoog ten aanzien van oosters-georiënteerde Indische Nederlanders. Door die vermeende tijdelijkheid van het verblijf deden journalisten en politici minder moeite om iets te weten te komen over de groep. Er was ook niet zo'n actieve lobby als bij de Indische Nederlanders die de discursieve ruimte vergrootte door informatie te verschaffen en voorbeelden aan te dragen van persoonlijke verhalen. Het is opvallend hoe weinig aandacht er werd besteed aan het Molukse verhaal ten tijde van de kapingen.

Het soldatenbeeld kwam in veranderde vorm terug bij de rellen en vervolgens in versterkte vorm bij de kapingen, zij het met een andere functie. Vooral bij de tweede kaping was het krijgshaftige beeld uit de koloniale periode negatief. De bonus van het soldatenbeeld in het koloniale systeem had een terugslageneffect en werd een malus in de postkoloniale periode.